

Český snář

(sny roku 1979)

Česká knižnice
klasická díla v textově spolehlivém vydání
www.kniznice.cz

JIŘÍMU KOLÁŘOVI

Česká knižnice
klasická díla v textově spolehlivém vydání
www.kniznice.cz

PONDĚLÍ 22. LEDNA 1979

V noci jsem, nevím proč, nemohl spat, asi šestkrát byl jsem upijet pivo nebo mléko, myslel jsem, že moje podráždění pochází z nějaké chemie. Necítil jsem únavu, naopak vzrušení a napětí. Jako bych
5 pozdě vypil silnou kávu, ačkoli po té právě spím dobře, ale nic takového jsem neměl, jedině dávno odpoledne u Edy Kriseové čaj. Pak jsme všichni i s naším Hamburčanem šli na pantomimu, která se mi velice líbila, a po ní jsme velice slušně a včas šli domů. Teď mi napadá, jestli moje silné podráždění není od stroboskopického efektu, jehož
10 tam Hybner brutálně účinně užívá.

Vrtalo mi to v noci hlavou a říkal jsem si, jak se už opravdu proti člověku, což jsem já, bouří i jeho biologie s neurologií. Ani necítím, že se namáhám, a jsem pak namožený. Ani nemám strach, a chvěju se, jako bych ho měl. Ani mě zvláště neobtěžuje mluvit celý den
15 německy, a v noci pak se všelijaké věty vracejí a vracejí a dotěravě si žádají gramatické opravy, z čehož vidím, jak mě to vysílilo. Ještě před třemi lety mohl jsem při výslechu zatlačit nastupující zákeřnou bolest žlučníku úpornou tichou kletbou a prosbou s vypětím vůle, přičemž mi na čele vyvstával studený pot, za který jsem se styděl.
20 Poslední rok cítím jako rok přelomu sil, možností, rozumu a času. A napohled je všecko, i pro mě, jako dřív. Jsou tedy zřetelné prahy,

které postupně překračujeme. S dvouletým zdržením dostavila se mi prosím padesátka, asi, nebo co.

Jiří Gruša má radostné dny. Dostal německé vydání svého „Dotazníku“ a zároveň české od Škvoreckého. Raduje se z toho půvabně jak nějaký zelenáč, a vidím, jak mu to všichni okolo štědře a moudře přejí. Ivan mu krom věhlasu prorokuje i peníze, ale netroufá si odhadnout, jestli čtvrt nebo půl milionu. Chechtáme se, Jiří si legračně mne ručičky, hraje důvěru v Ivanovo proroctví a říká: „A konečně praštím s družstvem!“

Bádal jsem tedy v noci povinně (nikdy nepůjdu k psychiatrům) i v tomto oboru: nežere mě snad černá závist? Ale nacházím znovu výsledek tohoto smyslu: chválabohu, konečně má Jirka to, co jsme mu jaksi slibovali, když jsme ho táhli na naši „špatnou cestu“ — do Jürgenova nakladatelství, jež ho nechávalo čekat a čekat. Jako když někoho posilujete slibem překvapivé vyhlídky ještě za tamtím kopcem, pak tam dojdete — a on je uchvácen, a vy se jenom bojíte, jestli dost.

A tak jsem zjistil, znovu, že mně už asi chybí ta ctižádost nutná k psaní. Pocit povinnosti, který je také nutný, ten chlácholím výpočtem, že však dělám to a to. Cítím se úplně zaměstnaný. Ale v noci přichází mě cosi týrat, občas, a já mívám mučivé nutkání — protože chuť se nedá říct! — roznout, sednout a psát, cokoliv. Této noci zas. Ale neudělal jsem to, protože by se rodina lekla. Ano, psát od večera do noci a třeba do rána, to je v pořádku. Ale začít od prostředka noci, nebo dokonce před ránem — choroba! A já to vím. Proto jsem si v noci uložil odsunout to puzení na dnešní večer. Začnu tedy zas psát takovéto zápisy? Já je léta odmítal!

Na zítřek mám předvolání na Bezpečnost k pravidelnému měsíčnímu „úřednímu jednání“. Bez uvozovek hodí se pro to nejlíp slovo vyhrůžky. Zvyknout si na to jakoby na nic — nikdy se nedá.

Teplota dnes trochu stoupla, jako by se chystala obleva. A já jsem původně chtěl ještě napsat o té „strašné zimě“ fejeton. — Aby mě nepředběhlo jaro!

ÚTERÝ 23. LEDNA 1979

Je čtvrt na dvanáct a kluci ještě nejsou doma. Nedokážu si tedy myslet, že jsem pro dnešek už sám. Budu vyrušen. Nemůžu dosáhnout samoty skoro nikdy, pořád tu někdo je. Je to můj stav, ne jejich. Oni, když mě vidí u stroje, propalí se přes pokoj krom pozdravu bez pípnutí. Skrze sklo dvojích dveří vidím, že také Madla ještě v posteli čte. Čte Karolův podivný, židovský asi kalendář.

Karol Sidon tu byl dopoledne a přinesl ten kalendář, který je na čtvrt roku. Listoval jsem v něm a nemohl poznat, co je vážně a co z legrace. Autoři příspěvků nejsou většinou uvedeni, nebo jen šifrou. Je to samá horoskopie, kabala, mystika či co, vedle úvah nevím o čem. „Kolik exemplářů toho děláš?“ zeptal jsem se tužkou. Napsal odpověď a chechtal se tomu směšnému nákladu. Rád bych tu obskuritu poslal Šimečkovi do Bratislavy, ale rád bych si ji také nechal, a další exemplář nemůžu dostat. „Můžete mi taky něco napsat,“ pravil Karol. „Já, takový prostáček?“ podivil jsem se. „Právě!“ řekl Karol. „Vy tam budete vypadat velice výstředně!“

Pravil, že Dienstbier měl domovní prohlídku. Hned jsem začal probírat, co mám doma: Černého připraveného k vazbě, pro Jana Trefulku balíček autorských výtisků „Zločinu pozdvižení“, několik hromádek připravených k zabalení, v každé z nich je Patočkův esej „Spisovatel a jeho věc“. A několik rukopisů ke čtení, z nichž nejchoulostivější jsou Tatarzkovy „Písačky“, a kam budu každou noc zastrkávat toto svoje psaní?

Je půlnoc, přišel Jan. Ptám se, kde byl. Pomáhal Principálovi malovat byt. Principál divadélka Orfeus je po nemoci a včera se mu udělalo špatně od srdce, zrovna prý jako mně při malování před Vánoci. „Jak ty dopadls na policajtuře?“ zeptal se Jan. „Zas vyhrůžky,“ mávl jsem rukou, a nebudu o tom mluvit, ani tady psát. Stlačím tu věc až do nevýznamna. Ještě jednou projde tudy Jan: v pyžamu, s kapsami plnými jablek.

Madla zhasla. Každý večer leze do postele s útěchou, že je zas o den blíž k důchodu. Dnes přišla z práce nazlobenější než jindy, protože musela navíc uklízet v ústavu. Vedoucí před časem dostal

nápad, aby si pracovníci ústavu vzali úklid budovy. Madla to odmítla a já jsem jí to pro jistotu ještě i zakázal. „Proč nechce přijmout uklízečku?“ zeptal jsem se. „Nevím!“ vykřikla zlostně. Pak pravila: „Chce si upevnit pozici nahoře a moc dole. Nahoře vykáže úspory na mzdách a dole nadělí prémie.“ — „To je přeci za jedny peníze,“ řekl jsem. „Právě že ne. Prémii má diferencovat výkon psychologů, ale on je tedy dá za úklid.“ Starší ženy to odmítly, ale mladé blbě frcky se pro čtyři stovky zavázaly uklízet. A dům je zas špinavý, protože to, co uklízečka přeče jen by udělala, toho se doktorky sotva dotknou, protože se štítí. A jsou jenom unavené, unavené, a peníze stejně nemají. A v kuchyňce nechávají po sobě špinavé nádoby, komu? Uklízeče? Lednice je zasviněná a popelníky pořád plné, kdo je uklidí, uklízečka? Ten, kdo se na to nevydrží už dívat. A tak od té doby, co si zaměstnanci sami uklízejí, berou ti, co místo nich musejí víc pracovat na vlastním úkolu ústavu, menší prémie. „Ale sakra, až budu končit, až se s nimi budu loučit, všechno to řeknu!“ praví Madla. „No a proč teda uklízelas?“ podivil jsem se. „Protože ona postgraduálně studuje, a je blbá, nestačí na to, tak se hodila marod, a kdo to uklidí?“ plivala Madla. „No tož to ty jsi také blbá,“ řekl jsem.

Je jedna hodina, přišel Ondráš. „Tak co,“ ptám se. Vykládá mi, že mu nový ředitel jejich podniku odmítl podepsat doporučení ke studiu na vysoké škole, ačkoli starý ředitel ho s tím slibem přijal do práce. „Proč?“ zeptal jsem se. „Prý mě nezná, prý si musí o mně získat informace.“ — „Aha,“ řekl jsem, „informací má jistě dost, ale musí jít někam pro rozum.“ — „Takový zapeklitý případ,“ řekl Ondráš. „Dobrou noc.“

Je půl třetí, protože jsem přestal psát. Představil jsem si, jak jdu všude dělat pořádek, jak dopadám, a musel jsem se hned dát do sklizení věcí, aby tu potom nebyly. Chtěl jsem dneska psát vloženou komentující kapitolu do „Milých spolužáků“, ale neudělal jsem k tomu ani čárku. Krom toho chci napsat fejeton o letošní zimě, abych obrátil náladu ve fejetonech jiným směrem. Ukazuje se však, že toto psání se nedá stlačit v cosi vedlejšího, co by mi nezaměstnávalo hlavu a nepřekáželo v důležitější práci. Je to špatné.

STŘEDA 24. LEDNA 1979

Dnešní odpoledne zas utraceno běháním okolo knížek. Jeden balík odvézt autorovi, aby podepsal titulní listy, vložil do textu fotografie a zanesl si to pak sám svázat tam a tam. Ptám se, dokdy to vyřídí. No...
5 až udělá ty fotky... Vtípím se, že chlapec nemá peníze na materiál: dát mu předem šest set. Pak tramvají na jiný konec města, kde mám dneska vyzvednout svázané almanachy. Při pohledu na hodiny vidím, že to však už nestihnu, protože za chvíli se mám u Rudolfinu sejít se Zdenou, která mi odevzdá další přeepsané věci.

10 Jdu k Rudolfinu, syrově tu táhne. Přecházím, tu ke mně přistane zelené auto, v něm Zdena. „Napadlo mi, jestli nemáš zas nějaké pochůzky, tak jsem vzala auto.“ Ano, a uspořený čas že vybudě pro ni. Ale omyl, pro dnešek. Jedeme středem Prahy, ulice pokryté prosolenou čvachtanicí jsou poloprázdné, můžu snadněji sledovat auta
15 za námi. „Jak dopadlas,“ ptám se. Zdena si dnes vzala z práce volno na doktory. „Ále!“ pleskne dlaní do volantu. „Víš co, nebudem o tom mluvit. Žijem!“ říká nadšeně a ukáže na světla semaforu, jako by to měla být kvetoucí louka. Takové euforické výkřiky však u ní mohou skoro za pět minut skončit v těžké mlčenlivé nenáladě, kdybych trval
20 na otázce: No a co ti rekli? Jedeme do knihárny pro almanachy. Zdena se tu výborně hodí, protože R., který je dával do vazby, uvedl, nevím proč, smyšlenou ženskou adresu. A teď bych si pro ně přišel já, jehož znají, a teprve tou skrývačkou mohli by ti nevinní lidé zneklidnět.

Zastavili jsme kousek od podniku, dal jsem Zdeně objednávku
25 a dvě stě padesát korun a ona šla. Díval jsem se, nikde opodál nezařadilo žádné auto. Balík byl řádně těžký, v ceně přes dva tisíce, která teď ještě o dvě stě padesát korun vzrostla. To nebude rozumné brát jej domů, po včerejším varování!

Zastavili jsme se tedy u M., kde jsem balík složil a domluvil se,
30 že přijdu zítra odpoledne a uděláme si s M. kroužek ručních prací. Teď, když to tak hladce a rychle proběhlo, mrzelo mě, že jsem s sebou nevzal ke svázání „Moje léta v Dijoně“, která mi leží doma pod stolem. Ale bál jsem se manipulovat dvěma ztratitelnými věcmi současně. A bylo mi hloupé budit v paní knihařce otázku, jak to

přijde, že ať jde o jakéhosi Václava Černého nebo Alenu Novákovou, vždycky jsem to já.

Zdena se zeptala, kam chci teď (aspoň dvacetikorunu na benzin a přičíst ji k almanachům!), poručil jsem si na Novodvorskou za Jiřím Grušou. Jirka si četl samozřejmě svou německou knihu a hledal chyby překladu. Žádné vážné prý tam nejsou, menších je víc. Zdena mluvila v pokoji s Ivankou, psi tam lítali a chlapec Václav, pro mne však schválně Walter (aby se nestal českým králem, jak ctižádostivě sní Jirka), řepal po celém bytě a všecho kazil: ulomil anténu tranzistoru, rozlil čaj na psacím stole... Já jsem si zatím s Jiřím cosi vyřizoval, přičemž většinu podstatných jmen, číslovky a některá slovesa jsme si sdělovali písemně tužkou. Takovémuto mému chování se většina přátel směje, ale rozkolísal jsem je už. Byl večer. Zašel jsem ještě k Otce Bednářové, která bydlí téměř naproti, ale nikdo nebyl doma. Mám dojem, že Otko se na mě hněvá, a vím proč. Vrátil jsem se k Jirkovi pro Zdenu a ta mě pak zavezla domů. Jiří chtěl, abych mu vylíčil, co mně chtěli na Bezpečnosti. Stručně jsem mu to vylíčil, měl bych i tady, jenže se mi strašlivě nechce.

Náš Ondráš dělal dnes řidičské zkoušky. Nebylo by nic zvláštního, kdyby je neudělal, vyhodili jich prý polovičku, ale jeho by se to dotklo trošku víc. Jana zas pozvali na ředitelství podniku na pohovor. Byl tam s pěti dalšími maturovanými vyučenci a jednali s nimi přívětivě: doporučí je ke studiu na vysoké škole, dokonce jim od třetího ročníku dají stipendium, zaváží-li se zůstat v podniku. Jsme z toho celá rodina zkoprnělí. Bojíme se, že víme víc než celý podnik: našeho Jana tam nebudou smět pustit.

ČTVRTEK 25. LEDNA 1979

Máme v Dobřichovicích dům, ale nemůžeme v něm bydlet. Dům je z konce století, skromný, ale pěkný a byl by pohodlný, kdybychom si ho směli uvnitř přestavět pro svou potřebu. Například v něm není koupelna. Má šest místností, z nichž my máme právo jenom na jednu, v ostatních jsou nájemníci. Když jsme dům před šesti lety koupili,

dali jsme jim samozřejmě výpověď, ale to nic neznamená, dokud jim národní výbor nedá byt. A protože nemůžeme žádné státní milostě čekat, začali naši kluci stavět družstevně, svépomocí: to znamená udělat měsíčně sto až sto dvacet hodin — o sobotách a nedělích.

5 Napadlo nám, až kluci byt postaví, že se tam přestěhujeme a tento byt, kde sedím, vyměníme za něco v Dobřichovicích pro naše babky. Babky jsou tři: paní Kopecká s dvěma kočkami, paní Rohlenová s kopyou vnoučat od jara do podzimu a paní Hemerková se psem. V tom je právě ta chyba: jsou to tři osoby sice jenom, ale tři samostatné

10 domácnosti, je pro ně třeba tři náhradních bytů. Bereme v úvahu i to, že někdo může umřít (třeba já), ale kdy?

Rozhodl jsem se někdy začátkem tohoto měsíce udělat o tom odbornou poradu. Otázky: zda je možno přestěhovat babky do jednoho aspoň třípokojevého bytu, když teď bydlí v rodinném domě, který je

15 rozdělený na tři byty také jenom pomyslně; až naši kluci družstevní byt postaví, jestli jim ho nemůžou nějakým trikem vzít; zda by bylo účelné zřídit nad dobřichovickým domem Janovo či Madlino spoluvlastnictví, dům totiž jsme koupili na Ondrášovo jméno. Já jako

20 vlastník čehokoli nepadám pro stát a rodinu v úvahu. Na poradu pozval jsem Jiřího Grušu, který pracuje v tom stavebním družstvu a ví, jaké triky mohou přicházet v úvahu, Pavla Rychetského, protože je právníkem v jiném takovém družstvu, naše kluky a samozřejmě Madlu, protože pokládá za možné, že až kluci ten byt postaví, nastěhuju se tam já s nějakou ženskou.

25 Porada se konala u Pavla a Jiří na ni nepřišel. Tři babky do jednoho bytu nastěhovat nemůžeme, ale vzít klukům třípokojevý byt a dát jim místo toho jednopokojevý můžou, jestliže v době kolaudace nebudou ženatí. Ptal jsem se druhý den Jiřího, proč nepřišel. Řekl, že zapomněl, usmál se a dodal, že to však bylo zapomenutí freudistické,

30 protože je na mne prý naštvaný.

V prosinci napsal jsem „Poznámky o statečnosti“ a věnoval jsem je Karlu Peckovi k padesátým narozeninám se žádostí, aby mi k nim dal své připomínky, protože jsem je mínil dát pak do oběhu. Pro moje téma — statečnost pro výjimečné jedince a pro dav průměrných

lidí — zdál se mi Pecka být přímo expertem: jedenáct roků v base, skromný, prostý nenávisti, neuróz i póz, životním stylem bližší obyčejnému člověku než ostatní stejně známí opoziční spisovatelé... Přišel a byl dost nabitý. Ale já jsem mu některé věci vysvětlil, něco jsem změnil a něco samo odpadlo podle známého přírodního úkazu, že když přiběhneme za protivníkem, už jeho ochota uvažovat o naší kritice ji utiňuje.

Potom s mým textem už všichni souhlasili, nebo mě dokonce chválili — od Madly přes Kosíka po Alexandra Klimenta a Helenu Klímovou. S lítostí a bázní posílal jsem text do Brna. Dosud nevím odtamtud nic. Jiří Müller, Jan Tesař...! Petra Pitharta zastihl můj text v práci na vlastní formulaci některých shodných úvah. Oklikami jsem se však doslýchchal, že hlouběji v Chartě vedou se o tom spory. U Pithartů byla mi taky doručena věta citovaná z jakési společnosti: „Ještě než Vaculíka zdemoralizoval Martinovský...“ Tou dobou se můj článek jistě četl i na StB, a já trnul, aby tam nenašel nějakého neočekávaně bystrého čtenáře, který by pochopil svou příležitost. Otk vzala, odnesla, přečetla, nic, až za čas: „Hochu, někteří mají vážné námítky, a právem!“ Minulý týden řekla, že taky Gruša se nazlobil, dokonce mi prý píše odpověď a už má šest stránek.

Když mi Jirka řekl, že se na mě freudisticky naštvál, věděl jsem za co a chtěl jsem o tom mluvit. Řekl, že mi začal psát odpověď, ale pak ji roztrhal, protože to prý nejde. „Co nejde?“ zeptal jsem se. — „Abychom se my dva...“ Musel jsem větu dopovědět za něho: „... hádali před tváří Státní bezpečnosti?“ Mluvili jsme na Malostranském náměstí, čekající na tramvaj.

Řekl jsem, že když jsme se už definovali jednou jako svobodní lidé, Chartou i jinak, máme na svém území svobody užívat. Nemůžeme některé věci zamlčovat jen proto, že nás slyší StB. Jiří souhlasil, ale můj článek prý není pro takovou odkrytou diskusi vhodný z jiného důvodu: protože je neuvěřitelně podlý. On si udělal čistě sémantický rozbor mého textu a mohl by mi dokázat, že pracuju těmi nejhanebnějšími prostředky žurnalismu, jakých v roce 1977 užilo Rudé právo proti mně.

Bereme v úvahu i to, že někdo může umřít (třeba já), ale kdy? (s. 15)

To mě zarazilo velice. Trval jsem na tom, aby mi podstatu své kritiky aspoň z paměti naznačil. Vytáhl z tašky papíry, už jsme byli v tramvaji, a tlumeně mi z nich četl. Viděl jsem, že tam měl tři začátky „Milý Ludvíku!“. A hodně škrtno. Pamatuju si zhruba toto: Otřel jsem se o mladého Pecku a z výšin své relativní nedotknutelnosti přehlížím, že dneska jsou zase zavíráni mladí Peckové, a jsou zavíráni místo mne. Pracuju ve svém textu s nedefinovanými pojmy, jejichž význam postupně posouvám, takže zdánlivě logickými větami sprádám lež. Neboť co je ta má „četa hrdinů“, jejichž jednání se stává nepochopitelným pro „střízlivé lidi“? Měl jsem místo o hrdinech mluvit rovnou o „hrstce samozvanců“, a střízliví, normální lidé jsou pak oni stranou řízení poctiví pracující. A ona „statečná poctivá práce“, po které volám, je přeci ta státem a policií požadovaná „poctivá spolupráce“... Tak zhruba, a já se to pokouším tady zachytit, protože nevím, jestli mi někdy dá své názory do ruky.

Řekl jsem, že si velice přeju, aby se přesto pokusil své námitky sepsat. Jen kdyby ale dokázal vynechat urážlivé formulace, které by zkazily náš vztah, udělaly radost estébákům a vyvolaly špatné duchy. Já tak škaredě nemluví nikdy ani o estébácích! Když zkusí napsat všechny ty choulostivé věci tak, abych je i já mohl číst, pak bude stát asi před stejným úkolem, před jakým jsem stál já, zvláště když se omezí na tři stránky jako já. Odpověděl, že nic psát už nebude, když mi to řekl. A moje chyba prý byla možná už v tom, že o některých věcech se na tři stránky psát nemá.

Zdá se to pravda, uvažoval jsem cestou domů. Ale rozsah souvisí s žánrem. A můj žánr je známý a byl zřejmý i teď. A volbou žánru už se něco předpokládá u autora i čtenáře.

Myslel jsem toho večera, jak jsem to velkoryse přijal a jak jsem odolný. Ale dostavilo se ono probuzení bez důvodu uprostřed noci a strach z neúspěchu a z časové tísně, protože ani nedopíšu „Cestu na Praděd“, ani knížku o indiánech, ničím se neospravedlním. Ze všeho nejnutnější je udělat „Milé spolužáky“, protože budou obsahovat všechno od narození do případné smrti. To je tedy nejnutnější; ale mé nejtíravější téma, a palčivé, je to, jež se mi děje. A osvědčeně

správné rozpoložení k práci je vzrušení, strach a hněv a horečný útek vpřed, k poslední, vrcholící větě.

Je tři čtvrti na čtyři v noci, nemůžu věřit. Toto jsem si měl napsat dopoledne, ale musel jsem za světla fotografovat deníkové dokumenty k „Milým spolužákům“, odpoledne jsem u M. lepil ptáčky a vystřihával kolečka pro almanach „Hodina naděje“. Chtěl jsem tento týden odevzdat fejton o letošní zimě. Prostě od chvíle, kdy se ráno při holení dívám na svou hubu, mám chuť seříznout i ty fousy a tak se vrátit ke všemu původnímu, před všechno, co se stalo a co na mně přirostlo. Taky mi Jiří pravil, že já přeci už nemůžu svléct před lidmi najednou úbor, kroj či plášť, který jsem si kdysi sám dobrovolně navlékl. Nic jsem si nenavlékl, a čím si mě kdo přiodívá, ať si to zodpoví sám. Ať je každý tak dospělý, aby to vydržel. Jenže jakou úzkost budí obyčejná hrozba ztráty přátelství!

15 **PÁTEK 26. LEDNA 1979**

Spánek mi končívá překotnými sny, jsou to většinou sny prudce dějové, málokdy pocitové stavové. Necítím při nich většinou nic. Jedu špatným autem, které se sotva hýbe z místa, ale přesto reaguje pozdě na mé povely, takže se pomalu, ale neodvratně do čehosi nabourávám. Nebo utíkám a nohy mám nikoli těžké, takže bych nemohl z místa, nýbrž naopak lehké, takže mě z místa neodsouvají. Odvážně a podnikavě lezu po skalách či konstrukcích, které se viklají, padají pode mnou a já se zachraňuju přečhtáváním, jež mě vede směrem pořád horším, kam nechci: zachraňuju se tedy do postavení stále riskantnějšího. Vzbouzím se do úplného dne, jsem v bytě sám, z ulice slyším řinčení a z kuchyně hlasy našeho ptactva. Filip vyzpěvuje, Kateřina jenom vulgárně kdáká.

Včera jsem u Mirky dostrojoval almanachy: lepil na desky ptáčky a do přebalů vyřezával kolečka, aby ptáčky byli vidět. Domácí mi pomáhali. K tomu jsem koupil litr bílého Kamenáče, který jsem započítal do ceny almanachů (koruna na kus), a stejně by to nikdo jiný tak levně nedělal. Už proto musím této práce zanechat, že se někdy

cítím olíznut podezřením, jako bych z ní něco měl. Odlišná povaha od mé může si totiž o mně pomyslet: jinak by to přeci tak dlouho nedělal! Sedmý rok. Někteří odběratelé se začínají na mě tvářit shovívavě jak na živnostníčka, jemuž chtějí pomoci udržet existenci. Ano, a zatím má vlastní živnost hyne. Onehdy mi Madla řekla, že naši kluci za mnou vedou takovéto komentáře: Je to vlastně hanba, mohl by napsat takové věci, a tahá se po Praze s cizími pitomostmi!

Dneska jsem roznášel „Hodinu naděje“, vrátil jsem se večer, a nebyl tedy doma, když u nás byla Otká. Nechala mi tu dopis od pana Václava, začínající slovy „Milý pane Ludvíku!“. Je to polemika s mými „Poznámkami o statečnosti“, datovaná včera, a už je tady, ačkoli musela proniknout policejním obklíčením Hrádečku. Otká dala dopis otevřený do rukou Ondrášových a výslovně podotkla, že je to fejeton. Chtěla tím vyslovit svou vůli, abych jej tak vzal a obsloužil. O to se bát nemusí! Taký pan Václav se pouze tváří, že mi píše dopis: jistě ho dá na vědomí přátelům, ale ponechává na mně, jak si jej zařadím.

Napsal mi dobře: v sympatickém tónu, jasně a správně. Ani nevím, s čím bych mohl nesouhlasit, kdybych přece jenom neměl pevně v hlavě důvody, proč jsem svůj fejeton psal. Páně Václavův dopis je výstižný záznam jeho udiveného vrtění hlavou: ví, že vím to, co on. „Vždyť přece víte líp než kdo jiný...“ říká.

„Vždyť přece víte líp než kdo jiný, že Gruša nemusel sedět za Dotazník, ale Vaculík mohl sedět za Morčata... Jednou je taktičtější zavřít Grušu a snažit se tím vystrašit Vaculíka, jindy může být naopak šikovnější zavřít Vaculíka a snažit se tím vystrašit Grušu... Což si nevzpomínáte, že stále ještě jste — ostatně spolu se mnou — obžalován žalobou z roku 1969? A což si opravdu neuvědomujete, že jsme tam mohli první půlku sedmdesátých let sedět místo Šabaty a Hüblů zrovna třeba my dva? Myslíte, že ten textík, co jsme tehdy podepsali, za to stál? Když se to tak vezme, nic za to nestojí. Ani letáky, ani návštěva plesu, ani napsání nějakého románu. A co teprve odesílání textů českých spisovatelů exilovým časopisům! Stálo to Ledererovi za to? Ještě že patří k těm mazaným hrdinům, kteří se těší jen z „odměřených dávek represe“, vždyť nemusel být odsouzen jen na tři roky,

ale třeba na deset.“ — To je páně Václavova odpověď na můj názor, že dnešní moc zavírá na rozdíl od padesátých let, kdy jejím cílem bylo přebourat společnost, své ojediněle vystupující odpůrce jakoby nerada a na kratší dobu, a to i proto, že nechce potvrzovat hrdiny, potřebuje dneska společnost uklidnit, vlastně umrtvit. Na to navazuju úvahu, že formy odporu mohou státní moc vychovávat k větší krutosti.

„Nevím, jak jste svůj fejeton myslel,“ píše pan Václav. „Vím ale, jak působí — aspoň na mne. Zbaven hávu havlíčkovsko-peroutkovsko-vaculíkovské stylistické elegance působí ve svém jádře a ve svých důsledcích asi takto: slušný člověk nedělá hrdinu a necpe se do vězení. Protože být hrdinou je cosi nesociabilního; není to ta správná poctivá práce, kterou mají slušní lidé rádi a která udržuje společnost v chodu; je to cosi, co lidi odpuzuje a čeho se děsí. Hrdinové jsou navíc nebezpeční tím, že jen zhoršují poměry. Vždyť ti fízlové jsou celkem slušní... vždyť člověk ty dobráky přímou nutí k tomu, aby tloukli ženské a tahali kamarády do temných lesů a tam je kopali do břicha! Je třeba respektovat jejich prestiž, a nedovolávat se tedy provokativně pořád nějakých mezinárodních paktů, anebo si dokonce drže opisovat písemnosti Černých, Vaculíků, Havlů a podobných, za což, jak je Vám jistě známo, sedí v Brně ve vězení tři kluci ve věku Vašich synů. Taky hrdinové, kteří jen zhoršují poměry!“ — Pan Václav končí vyjádřením, že člověku nezalívá, stáhne-li se do pozadí, když už je unavený, anebo se i vystěhuje. Zalívá mu však (mně), když říká nepravdu.

Zdá se mi, že přece jenom hlavní mou myšlenku pominul a celá jeho pozornost obrací se k jejímu „dopadu“. Celý život to slyším: myšlenka je jedna věc, soudruzi, a druhá je její dopad! Ale kdy tedy přijde nějaká vhodnější doba pro vyslovení myšlenky bez ohledů na dopad? V době nejšťastnější, roku 1968, byl dopad nejhorší. Pan Václav ale přece jenom ví, co já, a letmo — jenom letmo, aby to mohl pominout — se toho dotkne: „Snad jste chtěl říct, že tiché a nenápadné ponižování tisíců anonymních lidí je horší věc, než když občas zavřou známého disidenta. Nepochybně. Jenomže proč toho disidenta zavřeli?“ ptá se, čímž se okamžitě vrací do našeho, disidentského, cyklotronu myšlení a činů.

Když jsem dnes přišel domů, všichni naši už měli dopis z Hrádečku přečtený. „Napsal to dobře,“ pravila Madla. „Ano, člověk to čte a má dojem, že všechno sedí,“ pravil Janek. „Já nejsem se svým úsudkem ještě hotov,“ řekl nejelegantněji Ondráš. „Tak to jsem zvědavý, jak si teď moje psaní zodpovíte,“ řekl jsem.

Jediným člověkem, jehož vůbec nemůžu zmást a jenž věří v můj dobrý charakter, zdá se být popelavě hrozivý major (?) Fišer, který mě v úterý oslovil obvyklou větou: „Tak co nám to zas vyvádíte, paně Vaculík, tak my podle vás jsme vrazi a u nás se střílí do lidí?“ A zvedl dvěma prsty, jako hada, na žlutém papíře mé „Poznámky o statečnosti“.

PONDĚLÍ 29. LEDNA 1979

V sobotu jsme jeli do Dobřichovic. Já jsem zatopil v kachlových kamnech, v pokoji jsme měli tři stupně, ještě že plus. Venku bylo o jeden víc. Tálo. Po třech hodinách zaznamenaly přístroje teplotu v pokoji už patnáct stupňů. K tomu přispěla i Madla, tím že jako obvykle pilně žehlila z domu přivezené vyprané prádlo. Při takové činnosti — já topím, ona žehlí — posloucháváme cizí stanice. Mně stačí dovědět se jednou týdně, co se děje ve světě. Krom toho jsem při tom několikrát opsal páně Václavův dopis. Už se mi nezdál tak působivý. Nebudu naň reagovat vůbec, až kdyby takových bylo víc.

Na zahradě se nedalo nic dělat, bylo mokro. Chvilku jsem se trefoval sněhovými koulemi do stromů. Naš zajíc doběla ožral připravené větve jabloní a začal okusovat kordon. Našel jsem zaš další díru v plotě, zahradil jsem ji. Této zimy si opravdu od zahrady odpočíváme, ale pak to poletí! Konečně správná zima. Měl bych o ní napsat.

V neděli jsem uřízl pár čerstvých větví pro zajíce, sekal jsem dřevo, přebírali jsme ve sklepě jablka. Listoval jsem si v atlasu jablek. Když jsem odloupl na hrušni šupinu zkroucené kůry, začaly pod ní lozit šedivé mšice. A to byl letos dvacetistupňový mráz!

Zpátky do Prahy jeli jsme dřív, než jezdíváme, protože jsem se mínil zastavit u několika lidí a rozdávat almanach. Nikdo ale nebyl

doma. Zas pocit mrzké ztráty času, a dnes ráno svrbění, že už si pro něj jedou ti praví, už jdou nahoru, dva výtahem, jeden pěšky (abychom se neminuli!), zatímco já se holím. Oholil jsem se, oblékl a bez snídaně vyrazil s bachratou taškou z domu. Ono bylo už skoro poledne, protože jsem vstával v deset. V noci jsem četl Tatarkův rukopis.

Tatarkův rukopis — to by byl docela i dobrý titul toho rukopisu! O Tatarkově rukopisu však později, až jak se autor rozhodne, a já bych rád, kdyby se rozhodl pro. Zatím ho trávím po kouskách, sám a velice intimně. Něco takového tu ještě nebylo, však Dominik jistě v dále sténá mukami, že musel ošalet, že to dal z rúk. Má tam slova, která nejsou ani v šestidílném slovníku spisovné slovenštiny, a já nevím, jsou-li to chyby, či neologismy: lásať. Rukopis na stroji obětavě přepsal tunajší jeden Slovák, nechci ho jmenovat, Ján Mlynárik, původně historik, a tomu se nechtělo na českém stroji smontovávat ze znaků ' a ' slovenské vôkanie, takže ty stříšky v celém díle chybí! Já s kletbami vstávám pětkrát za stránku pro slovník (šest svazků). Myslím, že teď tam bude pár těch stříšek navíc. Leda, leda že bych to zas dal Zdeně. Dělal vysokou školu v Bratislavě.

Dnes oslavil Alexandr Kliment padesátku. Sešlo se nás u něho moc, také milý Karel Kosík s Marií dal se vidět, po dlouhé době viděl jsem Zdeňka Urbánka a seděl jsem vedle Standy Miloty, který mi připadal smutný. Z druhé strany seděl Jan Vladislav, který si ze mě dělává legraci a já z něho, ale tak dětinsky, že to nevydá na reprodukovatelný vtip. („Ty máš dneska fousky nějak nahoru!“ — „A ty zas vlásky dolů!“) Ptal jsem se Jiřího, jestli už sepsal svou nadávku na mne, ještě ne. Eda Kriseová byla zas v jiných pěkných šatech. Byl tam Petr Pithart, ale o sporném tématu — jeho a můj článek — nikdo nezavedl s námi řeč. Slavnost. A slavností máme už tak málo, že si jí každý moc váží. Jenom Ivan se v jednom koutě pustil do politizování, ale dost dietně. Slyšel jsem každou chvíli jeho: „Tím si nejsem tak docela jist!“

Chvíli se probíralo „symposium“, které o svém „Pánu věže“ uspořádala minulý týden Eva Kantůrková. Pozvala si lidi, jimž se román líbil, aby lidem, jimž se nelíbil, jako třeba mně, řekli mínění. Seděli

jsme u pohoštění samí kritikové: Jiří Pechar, Gruša, Vladislav... bylo to až hloupé: obhájcové se nedostavili. Ivan měl názor tak odmítavý, že se raději omluvil a nepřišel. Také Sergej Machonin poslal raději dopis. Znali jsme s Jiřím jeho obsah předem, byl strašný, trnuli jsme. Eva odložila neotevřený dopis za sebe na okno a hostila nás, dopis mi vadil. Její muž Jiří trpěl napětím s ní. Konečně dopis otevřela, přečetla si ho, mlčela, pak řekla: „Nebudeme už dál na nikoho čekat. Jako dobrý úvod do diskuse přečtu vám, co mi píše Sergej.“ Potom se zeptala, co kdo ještě chce, a odešla do kuchyňky, ať prý se rozmyslíme. Jiří pravil: „To má u mě teda bod!“

Psát tři roky, a tak se mýlit v účinku, je hrozné. Eva si myslí, že román spraví škrtáním. Těžko. Jiří vidí chybu, a nenapravitelnou, v rouhavém pokoušení ďábla, jehož se Eva dopouští, když Jana Drdu dělá zpravodajcem o Kristově ukřižování a předtím se ještě na zbičovaném Ježíši dopouští soulože. Pro Jiřího totiž autor je za skutky svých postav odpovědný jako za své, a taky odplata za ně přijde mu do týdne nebo do smrti. Já ovšem nevím, kde někteří berou toho Drdu, mně to nenapadlo, ovšem například Ivan je si tím jist. Takto dešifrovat literaturu se mi nelíbí. Mně na románu vadí, zhruba, že je nudně popisný, kde jde o realitu, a trapně naivní, kde má jít o fantastično. Jináč autor smí sahat na cokoli, rozhodující je zdar, zdar omlouvá. Ale Madla mi za to nadává: ve společnosti tak zklamané jako naše bude umělcem, kdo dá lidem novou naději, a ne kdo rozvrtá ještě to poslední. Z románu ovšem četla jenom ukázkovou kapitolu ve Spektu a tvrdí, hádá se, že to stačí.

Sotva skončila řeč o „Pánu věže“, když vešli Kantůrkovi. V té chvíli seděl jsem na gauči mezi Marií a Helenou B, tedy mě Eva pozdravila takto: „Ludvík ovšem zas mezi ženskéjma!“ a jediná se tomu zasmála. Nevím jaké „zas“! O čem se pak mluvilo, nepamatuju už. Alexandr měl pěknou náladu, jeho žena Jiřina byla velkolepě srdečná dokonce i na mne (po nedávné naší hádce u Kosíků-Mozartů), ale přípitky se nám nedařily: strach z obřadnosti. Odcházíje mezi prvními pocítil jsem stesk po lepších časech a přání také někdy pozvat k nám pár starých kamarádů, ale to se nestane. K narozeninám jsme

Alexandrovi dali sborník příspěvků, jež se měly vztahovat k němu. Organizoval ho Ivan.

A co já? Svému švýcarskému nakladateli jsem před čtrnácti dny dal ránu poslední. Loni jsem ohlásil, že napíšu knížku o indiánování, když jsem pásal kozy. Celý život se těším, jak to jednou budu psát. Když jsem si jako první krok k tomu přečetl své dětské deníky, zůstal jsem sedět jak přelstěný: ta věc je hotova! Hotově napsána dětskou řečí, je to pravdivé a pravé, zatímco já bych teď sestrojoval umělotinu.

Potom jsem návazně přečetl své deníky dělnické a studentské, a co vidím: že já mám vůbec napsáno vše. A že jsem si to napsal naprosto včas. Pozdější prací jsem své názory a postoje už jenom varioval a ilustroval. Nebyl jsem nikdy moudřejší ani schopnější, než jsem byl do dvaceti let. Všecko se splnilo, došlo na má nejhorší tušení, zatímco mé hojivé naděje neměly v ničem pravdu. Nejenom úspěchy, ale i všechny své nezdary, poklesky i pády jsem si jakoby předepsal do partitury a potom je odehrával.

Po přehlednutí těch věcí pojal jsem záměr nazvaný „Milí spolužáci a učitelský sbore!“ a svému nakladateli oznámil: Nic pro vás, nic pro Němce či Američany, lituju. Pěkně pro vlast, v třiceti kouscích. Ještě si v Petlici vydám svou knížku, a tím končím.

ÚTERÝ 30. LEDNA 1979

Když ráno vstanu a jsem tu sám, asi hodinu hospodařím: umyju hrnky od snídaně, sklidím chleba a utřu drobky, zaleju rostlinstvo a poklidím ptactvo: dám mu slunečnicová semena, ukrojím měsíček jablka a vyměním vodu. Ještě někdy zametu a utřu mokrým hadrem předsíň a chodbu před naším prahem. Potom teprv postavím si na čaj, znovu vytáhnu chleba, nůž a hrnek, snídám a dívám se na ptáky nebo oknem ven.

Naši ptáci jsou Filip a Kateřina. Filip je kříženec kanára se stehlíkem, proto vypadá samozřejmě jako stehlík, a Kateřina je kanáříce. Jejich klec visí v koutě u okna na řetěze, zanořena do rostlinstva tarasího přístup k oknu. Když jím, ptáci mě pozorují, obletují a klovou

s ní, nebo s jejím manažerem? Jestli nemá manažera, je to zas o třídu níž.“ — „První kontakt měl jsem s ní, ale v případě zájmu mám prý jednat s jejím manažerem,“ lhal jsem. Uvažovala o tom, kouřila, pak řekla: „A co umí? Umí něco víc než my? Musí umět zpívat, tančit a vést s tebou rozhovor na vysoké úrovni o literatuře, hudbě a jiném. Umí to?“ — „To ještě nevím,“ řekl jsem. „Jak vypadá?“ zeptala se. To jsem zas nechtěl říct. „Jo gejšu! Tu bych ti samozřejmě doporučila! Ovšem být gejšou pro tebe,“ přimhouřila oči, „to by byl zatraceně těžký úkol! Ať přijde předtím za mnou, dám jí pár rad. Jako kdy může zpívat a kdy musí nechat zpívat tebe. A něco o Mléčné dráze a černých dírách!“

PÁTEK 25. LEDNA 1980

Napsal jsem datum a uvědomil jsem si den. Dívám se z okna do ulice, září tam na sněhu slunce, sníh taje, přes okno padají mi kapky. Obloha nad střechami domů je modrá, jenom lehce přestřená rozpadavými oblaky. Jaký prudký jas je to najednou! A vtom už mě hrubá touha až zvedá od země a táhne mě přímou cestou ven, někam, kam? Už tam jsem, v duchu, marně, a probírám se u okna, kde stojím s rukama za zády.

Pětiměsíční plod už by nadouval bříško. Pětiměsíční děcko už, pokud si matně pamatuju, našpuluje rtíky a vydává dlouhé sametové brouky: ůůůů, óóó... Pak se křečovitě smrskne, zakmitá rukama i nohama a radostně vykřikne.

Pětiměsíční rukopis dobrého autora čítá sto padesát stránek, definitivních. Já jich napsal v téže době dvě stě čtyřicet, teď se v nich motám, packám, zlobí mě to, nechce se mi, chce se mi utéct.

Ukazuje se, například, že jedna postava, tak nadměřená hlavně v době, kdy už téměř mizí z děje, nebyla počata s předvídavostí, již bychom u dobrého autora čekali. Měla být do rukopisu uvedena s jakýmsi nedokázatelným upozorněním a zároveň se zamlčením, nebo lépe: s onou podtrženou (podezřelou) nenápadností, která by však přesto odpovídala její úloze v druhé třetině knihy. Takto bude

čtenář hledět nechápavě, z čehože tu najednou vyrůstá tak prudká komplikace: autor nám buďto lhal a zapíral předtím, nebo si vymýšlí teď. Autor však nelhal, ani nezapíral, on jenom nerozpoznal hned, když žil, co to udělá s jeho, hm, psáním. Kniha, blížíc se svému konci, ho na to teď upozorňuje, ona si žádá nezapřítelné pravdy, kterou by autor — naprosto samozřejmě — jinak mohl zapřít, kdyby se byl spokojil s tím, že žije, a nechtěl ještě o tom i psát! Neboť skutek, víme, dá se zatajit; dítě skutku bude však na nás pokřikovat na ulici.

Je vzbuzena pozornost a na autora právě praská, že zápis ze 30. ledna 1979 (ten, který jste dávno klidně a bez pocitu poruchy přečetli) je psán dnes, 25. ledna 1980!

Kdo chce autoru vytýkat, že toto všecko je artistní figura, když přeci musíte vidět, kolik uvádí opravdového smutku?

SOBOTA 26. LEDNA 1980

Prořezával jsem dneska stromy, jsou dva stupně nad nulou, sníh má ledový škraloup, v němž zatuhly stopy koček, veverek, těžké díry nadělal do něj blbý pes Don a typickou soustavou dvou okrouhlých a dvou čárkovitých stop prozradil se Zajíc, který zas decentně ožral koncové větvičky kordonu. Obešel jsem plot a našel dvě uvolněné tyčky: byly vytaženy na Zajícovu stranu!

Chodil jsem po zahradě jak cizinec. Je malá. Také Arizona se mi v zimě zdála vždycky malá. Chodil jsem tedy, prohlížel si stromy a se zklamáním doznával, že mě čeká zas pod nimi v létě séct, zas počítat včely, zalévat růže, honit motýlky, poslouchat před večerem drozda, pít u bílého stolu kávu, číst ve stínu, trhat rybíz, potom česat jablka... a nač? Myslil jsem, když to napíšu, jak jsem napsal, že to bude vyřízeno a pokročíme dál, kam? Ano, podlehl jsem podivnému efektu: kdykoli jsem doposud něco napsal, popsal a vylíčil, loučil jsem se s tím vždycky. Teď je mi, jako kdybych se vrátil z náležitě prožitého pohřbu, s pocitem dobře vykonaného smutku — a nebožtík mě čekal doma! Bože, to opravdu život jde dál? Až do bezvědomí? Ale kde je ta loňská tráva, ta loňská!

Pár odřezaných větví nechal jsem zajícovi u kordonu a ostatní odnesl ke špalku. Vzal jsem sekyrku, a v té chvíli z roští vyskočil... Škvorecký. Začal jsem mu nabízet svůj Spis a naštvával se při každé jeho námitce. Jak to, že to není román! Dlouhé, no a? Ne, nic ne-
5 škrtám, buď to vemeš, jak to leží a běží, nebo nechej tak. Rozpačitý rozjezd, nevyjasněný žánr, ale to je tak schválně! (To je vždycky moc dobrá výmluva: že to je schválně, nebo že to už bylo.) Až mi šťastně napadlo, že se s ním nemám co bavit, on není můj nakladatel, nýbrž paní Santnerová. A tento můj krásný dlouhý drb...! Až jsem
10 upozoroval, že vespod za mými myšlenkami, promluvami k sobě, za sentimentálními seky mé sekyry celou dobu proznívá: Do vln Niagary hledí tulák starý... Píseň, jako by jen čekala, až jí odchýlím vrátka, hned se vervala s hukotem do mých zahrad, a obestírajíc mě celého sladkobolnou pěnou, správně bučela: ... škoda že ten přelud
15 krááásný nelze obejmout!

PONDĚLÍ 28. LEDNA 1980

Odnesl jsem k písařce první část zredigované přeepsaného Spisu, asi čtvrtinu. Dostal jsem se přes začátky a uviděl, že dále se rukopis sám
20 lepší a upravuje. Autor jako by si zvolna našel styl, jak o sobě psát naoko velice upřímně, přitom však si neuškodit. V některých kapi-
20 tolkách shledáváme se se známými vaculíkovskými skoky od vrby k petrželi, s oněmi mistrnými překlony od první věty k pointě, poznáváme tu autora výtečných fejetonů a tušíme už, co kéž by zатуšil
25 včas také on: že toto mohlo by být konečně dílo o celku dneška.

Ne už tak příznivě smýšlí zatím o něm Pavel Kohout ve Vídni. Napsal mi, že co jsem mu poslal, nebude asi moci v Burgtheatru
předvést. Jednak je to moc dlouhé na jeden večer. Za druhé ona
montáž podává sice představu o jedné myšlenkové linii mé knížky,
ale nikoli o rázu knížky celé, což tady je chyba vážnější, než se mně
30 může jevit: takový večer chápe se zároveň jako reklama na knihu, ta však není zatím nejen na pultech, ale ani v nakladatelství! Za třetí si
prý neuvědomuju, že léty literární lenosti vymizel jsem z povědomí

tamější zasvěcené veřejnosti jako spisovatel, jsem znám jenom jako politický skandalista (volně překládám z češtiny do češtiny), proto on by jako první úkol viděl přece jen sestavit pásmo z mých dřívějších prací a vrátit mě, kam patří. Za čtvrté —

Za čtvrté je v rozpacích nad tím, jak se vyjadřuju o přátelích, je to nezvyklé — no prosím, jemu to nevadí, neboť mě zná, ale posluchač této části, neznaje to ostatní, co o těch lidech jistě ještě píšou, udělal by si nesprávnou představu o nich a také o mých způsobech, jak zacházím s přáteli. Za páté —

Za páté: „Jaké mé zkroušenější podoby chtěla by vidět strana i vláda, umím si představit, ale že i Ty? Co je Ti, co je vám po mých zkroušených podobách, buďte heřgot rádi, že vůbec někdo dokáže svůj strach a své prohry neņosit po salonech. Vždyť já znám Cyrana z Bergeracu nazpaměť od svých devíti let. A tak se spánembohem svěřujte svým ženám, jak vás trápí vaše milenky, a kamarádům, jak vás pálí vaše hemoroidy, ale nechtějte to ode mne! Už se těším — protože cenzurovat Tě pochopitelně nebudu —, jak některý slavný herec bude zde pronášet Tvá zlatá slova: ‚Podle mého, řekl jsem, Pavel potřebuje zažít úplné zhroucení zvenku do sebe. Byla naděje, že by k tomu dostal podmínky tady. Ta teď padá, a venku ho k tomu nepřivede nic.‘ — Ach, Ty můj dobrý kamaráde, to si vážně myslíš? Víš, jaká zhroucení do sebe já už si zažil a jakými kůly mi neopatrně napíchali duši u nás doma od poloviny padesátých do konce šedesátých let? Vždyť z vás všech si jen na mě pořád pamatovali a pamatují, že jsem byl v komunistické straně — tady byli nešťastní celý rok, že se to jaksi nehodilo říct. Když teď ty zábrany padly, víš, co tu se mnou, hlavně krajané, vyvádějí? Jaké podmínky jsem měl k úplnému zhroucení v Praze ještě, když mě nestačili zhroutit za deset let? Vždyť je to skoro hloupé, co říkáš, v Praze už jsme jen národní mučedlníci a je skoro kumšt si to zkazít, tady! tady mi jde o všechno, o čest, o kumšt a možná i o život... to je to větší nešťestí, Ludvíče, než si zas myslíš Ty, a můj stesk po Praze je vlastně, jaká absurdita!, stesk po pohodlí! Ale jestli mi dovolíš, ani teď neukážu nikomu svou slzu ani slinu, nejvš, jestli mě budete dál takto pojednávat, Tobě, Karlíkovi i panu Pecharovi zadek. — Tvůj Pavel“

ÚTERÝ 29. LEDNA 1980

Končím, čekám jenom na nějaký šikovný sen. Probíraje se svými poznámkami a odloženými dokumenty, jež jsem nějak chtěl ještě do tohoto rukopisu dostat, nacházím zapomenutý předvánoční dopis od Ivana Kadlečíka:

5 „Nič nepíšeš, ale knižky som dostal asi všetky, ja Ti posielam pod stromček jednu. (Šikula: ‚Vilma‘ — L. V.) Vyšiel aj Ťažký Laco — ‚Evanjelium čatára Matúša‘, dosť dobré, tuším lepšie, než písal *predtým*, povyrástol. Mne nevyšlo nič, asi preto, lebo som nič nenapísal, 10 nemám čas. Teraz údim klobásy, šípkové víno je skoro vykvasené, napadlo snehu. Čo robíš: Ozvi sa, lebo samota je ako dobré víno, len ho netreba vypiť tri litre naraz. Tebe a Tvojej rodine prajem pokojné sviatky a nový rok taký, aký bude, rád by som v ňom čítal Tvoju novú knihu.“

15 Když uvažuju, že po dokončení svého Spisu budu se muset a chtít někam ztratit, napadá mi také Pukanec na středním Slovensku.

Večer jsme byli na koncertě. Hráló Kreuzberské kvarteto: Schubert, Bartók, Schumann. První housle hrála Friedegund Riehmová, měla rovné vlasy po ramena, jak si sedla, tak seděla, v šatech s černým 20 základem a matně fialovým lehkým vzorem, jež jí plynuly několika záhyby ještě po zemi, což bylo o to půvabnější, že posaz na židli měla boční, skútrový. Zvlášt mile na mne zapůsobila chyba, jež se jí několikrát přihodila, nikdy jsem se s ní v Rudolfinu ještě nesetkal: 25 já jsem si ji perfektně nacvičil už v třetím sešitu Malátovy houslové školy kdysi a už nikdy ji nedokázal odcvičit. Při nepřesné synchronizaci pravé a levé ruky zachytí smyk ještě kousek předchozího tónu, a když se to stane v kaskádě šestnáctinek, vznikne nezadržitelná tedy kaskáda obloučků, která když jednou začala, musí doběhnout celá a můžete si jediné dát příště víc pozor. Proto vlastně jsem se já 30 o hraní v Rudolfinu přestal ucházet. Je to možné, Frídegundo? říkal jsem si a byl jsem spokojený. Je jí třicet sedm let. Kreuzberg jsem pak doma na mapě žádný nenašel. Karel Kosík na koncert nepřišel.

STŘEDA 30. LEDNA 1980

Pořád nic. Chodím spát pozdě, s pocitem poctivého dělníka. Nevím, co se v noci v mých snech děje.

Zajel jsem za Ivanem a za Jiřím připomenout jim Hromnice. Ivan se škrabal za uchem. Zastavil jsem se ve Slavii a po dlouhé době viděl Jana Vladislava. Říkal mi, že ho teď pořád tahají na výslechy, léta o něm jako by nevěděli. Je to rafinovaná práce: děti má v Kanadě, manželku teď u nich na návštěvě, čili zdá se jim naříznutý, řezou. „Oni mě zřejmě chtějí vyštvat taky ven,“ praví sklesle, a to dělá chybu, vždyť to můžou slyšet!

Ze Slavie šel jsem tam a tam, což všecko teď, 10. dubna 1980 škrtám, abych tento odstavec uvolnil pro čerstvé sdělení mnohem zajímavější, s nímž před chvílí přišla Madla od doktora Kurky. V parku nad letenským tunelem přepadli dva nějácí lotři mladou Američanku. Přišla do hotelu otrhaná a zmlácená, a nikoho z personálu nenapadlo poslat ji k doktorovi a na policii. Až druhého dne ráno tlumočnice, která si ji přišla vyzvednout a našla ji opuchlou, zavedla ji na Veřejnou bezpečnost a pak na zdravotní středisko. Tam se objevilo, že jí vyrazili dva zuby, sama to nevěděla, nemohla ústa ani otevřít. Dostala se na křeslo doktora Kurky a ve chvíli, kdy rozmýšlel, co s ní udělá, dostavili se tam dva policisté, kteří na místě přepadení našli ty dva zuby. Doktor Kurka je očistil, prohlédl, a zjistiv, že jsou nepoškozené a zdravé, navrhl dívce, že by je mohl vložit zpátky do čelisti, jestliže to snese bez umrtvení. Takové případy byly popsány v odborné literatuře a on už také měl příležitost vyzkoušet to před šesti lety na jednom chlapci, a zub drží. Američanka souhlasila, a ztýraná avšak kompletní odešla z ordinace. Následujícího dne měla odletět do Říma. Doktor Kurka ji požádal, aby tam ihned zas vyhledala zubního lékaře a aby mu později napsala, jak to dopadlo. „Máte štěstí,“ pravil, „že se vám to stalo u nás, a ne v Římě. Tam by vás to stálo asi pěkné peníze, tady to máte zadarmo.“

Někdy v polovině února — pokračuju v porušování časového řádu — byl jsem zas na návštěvě u Klímů, byli tam ještě Klimentovi a Grušovi, já jsem se tam tentokrát kupodivu opil, zpívali jsme

všichni, já však ještě navíc, písně lidové i jiné, a úplně nás zničila Havlíčkova parodie na „Kde domov můj?“, opil jsem se opravdu hodně, nepamatoval jsem si pak, co jsem říkal, jenom vím, že ze mne loudili předčasné zprávy o mém Spise a že jsem jim neřekl nic, nic, jenom že se o sobě všichni něco dočtou. Načež se Jirka začal sesouvat v křesle, protože on dobře ví co, Ivan si liboval, že jsme se v tom roce mého spisování naštěstí málo viděli, a Saša — tomu jsem řekl, že celým mým rukopisem táhne se jeho absence, Jiřině jsem řekl, že ji několi-
krát chválím slovy „Jiřina se mnou mluvila normálně“, a ona se smála.
Potom mě Klimentovi odvezli domů, Saša se o mne výborně staral, zvracet mě dokonce někde nechal, před naším domem vzal si ode mne klíče, odemkl mi a vyvezl mě do našeho patra, odemkl zas a odevzdal mě Madle a klukům s těmi nejlepšími posudky a doporučeními. Tehdy jsem si umínil, že tuto událost, v níž konečně vyznívám hůř než Saša, musím určitě vkloubit ještě do svého Spisu, a už je to tady.

Druhého dne mi Helena Klímová napsala dopis: „Milý Ludvo, v noci jsem Ti skládala dopis. Nepamatuju se, že by se mi některý večer tolik líbil jako ten včerejší... Zdá se mi, že Saša vystihl, že vlastně máš radost nad svou knížkou, a začínám tušit, představuju si, jaká asi bude. Stále zřetelněji se mi jeví jako v něčem protějšek Sekyry... Když jste odešli, ještě jsme si ten večer doma trochu povídali a říkali jsme si, jak jsi strašnej, že trápíš ženy a sebe... Když jsi tolik želel Sašovy nepřítomnosti, když je Pavel pryč a s Ivanem ses tak málo vídal a Jiřík má část duše dívčí, napadlo mne s velikou lítostí, že vlastně máš obrovskou schopnost kamarádství... A ta dvě směřování jsou spolu vzájemně ve sporu a v tom vidím Tvoji zvláštnost, sílu i nebezpečí... Já nemám ráda, když se lidi opijou, ale teď jsem s úžasem zpozorovala, že poprvé jsem pochopila, proč lidi pijou, že skutečně se může (nemusí) stát zvláštní proměna... Měla jsem ten večer pocit snad až katarze, sblížení s ostatními... Ivan se na mne zlobil, že jsem měla námitky, když Ti chtěl bránit v pití. Říkal, že jsi vypil smrtelnou dávku, že budeš mít přinejmenším otravu alkoholem...“

Ale mně bylo druhý den po Ivanově whisce absolutně dobře. Nevím, jak je to možné, to první ani to druhé.

V sobotu 1. března chtěl se mnou naléhavě mluvit major Fišer. Po povinném úvodním matení o něčem jiném přistoupil k hlavnímu bodu: „Pane Vaculíku, vy si často stěžujete, že nesmíte cestovat. Podejte si žádost o pas. A vyjeďte si taky trochu ven, ono vám to prospěje. Jsem pověřen garantovat vám, že se v pořádku vrátíte. Nemusí to být na dlouho, tak na čtrnáct dní, řekněme do Vídně.“

Byla to zvláštní chvílka, čekal jsem ji. Dívali jsme se na sebe, usmívající se, s dokonalým porozuměním.

Ten sen je moc krásný, ale já jsem v snech už moc zkušený!

ČTVRTEK 31. LEDNA 1980

Někdy na jaře dosáhne počet titulů v Petlici dvou set. Napadlo mi, že bych si to jubilejní číslo obsadil, když jsem měl jedničku. Pak mi ale napadlo něco chytřejšího: šel jsem za Karlem Šiktancem, který měl v Petlici tři knížky, ale čtvrtou, „Tanec smrti“, už dva roky nechce dát, a udělal jsem mu skvělou nabídku: dostane jubilejní číslo 200! Vyžádal si čas na rozmyšlenou, a potom odmítl. Je tomu sedm let, co jsme s Ivanem požádali Zdenu, kterou právě vyhodili ze zaměstnání, aby nám opsala rukopisy. Práci jsme jí zaplatili, a protože taková věc přichází autoru vždycky drahο, přebytečné kopie jsme přenechali zájemcům za podíl na nákladech. Byl to nahodilý nápad, žádný plán. Po nás chytli se ho další kamarádi. Jméno dostal až o rok později, v tramvaji, když jsem jednou před Vánoci hleděl na reklamní plakátek jistého nakladatelství: edice „Klíč“, otvírající prý pokladnici české literatury. „Hovno!“ pomyslil jsem si.

Seděl jsem dnes dopoledne doma sám a přemýšlel o svém Spise, co v něm chybí, nač jsem zapomněl a jak ho vystrojím do světa. Chtěl bych v něm mít fotografie hlavních postav, ale má to háček: definitivně každého ztotožním s tím, co o něm píšu. Leda bych, například, pod obrázek Jiřího Gruši napsal: Jestliže tato fotografie připomíná Jiřího Grušu, jde o podobnost čistě náhodnou. Nedokážu už posoudit, zda způsob mého psaní o lidech je snesitelný. V noci

se někdy vzbudím, a hledě do tmy ve svých očích, hledím do otázky, zda jsem neudělal škodlivý čin i tím, jak píšu o sobě.

5 Rozhodl jsem se dát rukopis přečíst několika lidem, o nichž věřím, že dovedou posoudit stránku literární i věcnou, z hlediska časného i vzdálenějšího, a podle jejich návrhu se zařídím.

Naši kluci, když mě vidí, jak pořád rovnám rozpis, odnáším je a donáším, usmívají se a dělají legrační obličej. „Čekáte asi,“ pravil jsem, „že si už brzo něco pěkného a poučného přečtete, co? Omyl, omyl! To není pro děti.“ — „Nenene,“ odpověděli, „my to chceme číst, až budeme velcí!“ Madla, ta dávno prohlásila, že to číst ani nechce. „Měl by sis to rozmyslit,“ pravila na zahradě, „dokončuješ vlastně obklíčení lidí. O mě už mi ani nejde.“

15 Večer pravil u stolu Janek: „Z vedení družstva už zavřeli prý deset lidí. Úplatky a defraudace dělají prý čtyři miliony.“ Zeptal jsem se: „Co to znamená pro vás?“ Ondráš řekl: „Nedivil bych se, kdyby vyšetřování skončilo závěrem, že se tak prohnílé družstvo musí rozpustit, a byty by propadly státu.“ Madla řekla: „Ale vždyť vy jste už měli kolaudovat!“ — „No právě,“ řekl Ondráš, „všem je nápadné, že místo aby se snažili stavbu co nejrychleji dokončit, jako by ji úmyslně brzdili.“ Řekl jsem: „Zvolte si rychle nové funkcionáře, nečekejte na čísi blbě rozhodnutí a podejte vlastní návrhy na řešení.“ Janek pravil: „Ano, o tom se už na stavbě mluvilo, ale jiní zas řekli, ať jsme raději potichu, protože to by prý se podobalo roku šedesát osm.“ Madla pravila: „Přeci vám nemůžou teď vzít hotové byty, které jste si postavili!“ — „Můžou,“ řekl jsem. „Pravda je,“ připustila, „že vývoj od roku 1945 jsou jenom dějiny braní. Už všem něco sebrali, i to, co jim dali. Teď už nemají komu, zbývají už jenom jézédé a tato družstva.“

30 V poledne někdo zazvonil, byl to Josef. Měl šedý plášť a pod ním tmavý oblek a bílou košili s vázankou. Vzpomněl jsem si na šachtu plnou vody a zeptal jsem se: „Tys přijel do divadla?“ — „Kdepak! Na všedních hadrech mi kůň urval rukáv.“ — „Prosímtě! Jak se to stalo!“ — „Ale, normálně. Dělal jsem něco vedle jeho stání, a že jsem

si ho nevšímal a nemluvil s ním, tak na sebe chtěl upozornit. Ale jaký má cit! Nehryzl mě, jenom mi urval rukáv.“

Šli jsme Celetnou ulicí na Staroměstské náměstí, zašli do železářství u Rotta, kde se Josef zeptal na elektrody ke sváření litiny, odtud Melantrichovou ulicí do Kotců, kde chtěl něco nádherného laciného, cokoli, koupit, a ke Dvěma kočkám na guláš, pak průrvou Perlové na Jungmannovo náměstí, kde jsme si prohlédli výstavu grandiózně banálních fotografií o práci, kolem obchodu s houslemi, kde jsme se dívali skrze sklo na housle i trombony, pasáží Domu obuvi na Václavské náměstí, vpravo podél cukrárny a obchodu s pánskými oděvy pro nás do pasáže Alfa, kde je divadlo Semafor a kino Světozor, tam jsme si jenom přečetli programy, podchodem prošli jsme na roh s prodejnou nakladatelství Akademie věd, kde jsem se zeptal na novou Hvězdářskou ročenku, která však ještě nevyšla, proto si zas můžou čtvrtinu efemerid strčit kamsi, prohlédli jsme si program kina Lucerna a Hvězda, podívali se na slovenské knihy za výlohou „Slovenské knihy“ a odtud přes koleje k Zemědělskému nakladatelství, kde jsme také nic nepotřebovali, pak Opletalovou ulicí na roh Růžové, kde se v prodejně hutního materiálu Josef zeptal, zda mají elektrody na svařování litiny, octli jsme se u Jindřišské věže, tam je prodejna s prošlými fotopapíry, jež zásadně nekupujeme, průchodem u Slovanského domu vylezli jsme na Příkopech a zahrnuli vlevo, až jsme dorazili k Savarinu, kam jsem Josefa pozval na kávu.

Seděli jsme u okna, za nímž chodili lidé, ale nemohli nás skrz záclonu vidět, a Josef pravil: „Včera jsem, jako vždycky, chtěl večer zavřít slepice. Ale nemohl jsem je najít, potvory! Lítal jsem všude okolo, kde ty ludry jsou, a nikde. Já je, člověče, zapomněl ráno vypustit! Seděl v kurníku, celý den, ale ty byly tak smutné!“

PÁTEK 1. ÚNORA 1980

Dokola zdvihaly se kamenné stěny šedých paláců. Jsem na náměstí, které tak uštvaně hledám? Nejasně jsem se pamatoval na těžký figurální reliéf řezaný do dubových vrat. Slunce dělilo prostor na půli

světlu a temnou. Pozorně jsem hleděl ze světla do stínu, a už jsem u šerého palácového portálu uviděl drobnou bílou postavu. Šel jsem k ní nejistě, a byla to ona. Musel jsem ji však vzít za ruku, aby si mě uvědomila. Nepoznávala mě, čekala moc dlouho, byla ve špatném stavu. Řekl jsem: „Vzpomeň si!“

5 Jako nějaká záhada na heslo, ožila. Její nehybné oči se zaostřily na mne, obličejem přešel jí ztuhlý sled stavů: nejdřív se její rysy dopropadly do zoufalství, k němuž mířily před dávným ztuhnutím, na dně se zastavily, a pak se jí tvář začala vracet vzhůru k zájmu a živému čekání. Nechával jsem to srdceryvné dění běžet, jak jinak, 10 čekaje, až mě sama pozná. Pak se jí pusa zkroutila k pláči, hned však se bolestně usmála. Hlava jí unaveně klesla dozadu, kde opřena o šedý kámen zůstala, s očima zavřenými, ústa v úsměvu. Vzal jsem ji za ramena a řekl: „Můžeš chodit?“ Mlčela. Dřepl jsem a sáhl 15 jí na celé nohy, od kotníků nad kolena, měla je studené jako kámen a drsné jak pískovec. Měl bych ji odnést na slunce, ale styděl jsem se, protože tu nikdo nebyl. Rozhlédl jsem se, a tu se z úzké uličky vyrojil houf lidí. Shýbl jsem se tedy, zvedl ji na ruce a klidně, hrdě nesl ji na druhou stranu prázdného náměstí.

20 Postavil jsem ji na prudkém slunci k mohutnému pilíři, nesoucímu podloubí. Hned se zasmála jako při společenském žertu, živými pohyby začala si uhlazovat sukni šatů, otáčela si do správné polohy pas, který jsem jí při nesení posunul, roztřepávala si vlasy, ohlédla se přes bok na své paty a vysoké podpatky, otočila se ještě několikrát 25 a pak mě vzala za ruku a hnula se, že můžeme tedy jít.

Ale já jsem nikam nemohl! Podívala se na mne radostně naléhavě, zahrála grimasu úpěnlivosti, přistoupila blíž, a držíc mé prsty v své dlani, dala mi dotýkanou pusou. Řekl jsem zřetelně: „Musíš na mě počkat, hned přijdu. Tady čekej.“ Zavedl jsem ji k rohovému pilíři, u jehož 30 paty tkvěl v dlažbě homolovitý kámen, drsný, teplý a starý. Na ten jsem Ester posadil, do plného slunka (zlatého), seděla tam spokojeně, tvář nařizenu k obloze.

Odcházel jsem, otáčeje se po každém téměř kroku. Vrátím se brzo, dřív než ten pilíř zapadne zas do stínu, říkal jsem si. Když jsem se

naposled otočil, vproudila opačnou uličkou nová skupina lidí, někteří se dali s Ester do hovoru, a ona neuvěřitelně vstala, šla s nimi, váhala, a šla. Vtom se na pusté náměstí vevalil proud aut. Vystupoval jsem na špičky, abych tu bílou postavičku mezi davem lidí uviděl.

A tu ve mně vykřikl otazník: nač riskuju takové neštěstí a pro jakou nicotnou záležitost zas kdesi? Položil jsem svou naditou tašku ke zdi, opustil ji, a rozběhl jsem se nazpátky. Už zdálky jsem viděl, že kámen u pilíře je prázdný. Nemohl jsem tomu uvěřit. Jak jsem mohl dvakrát po sobě udělat stejnou chybu! Hned mi však taky napadlo, že když ne já, tedy ještě ona může — a měla! — vydržet. A tu ona seděla o dva pilíře dál na stejném kameni. Na sobě krémově bílé šaty vcelku, se širokou sukní, místo rukávu volány, výstřih ke krku, prostřižený však a nesepnutý. Na klíně otevřenou kabelku, v ruce zrcátko, dělala si pusu. Měl jsem prazvláštní pocit, znějící jak myšlenka „jsme svoji“.

Popadl jsem ji za ruku, sotva stačila hodit náradí do kabelky, už jsem ji, bílou, vlekl. Jenom za mnou klapala kopýtky. A letěli jsme podloubími, pruh slunce, pruh stínu, pak další náměstí s dlažbou ve světlých a tmavých čtvercích, holubi vzlétali nám pod nohama, pak ulicemi ze samých výloh, jejichž světla a barvy se odrážely v mokřém teplém asfaltu, pak trh s ovocem a květinami, potom chladivě rozevřené vchody kostelů, otočil jsem se na ni dozařdu, chytala dech otevřenými ústy a snažila se udržet na prsou pohromadě svou kytici — už měla červenou kytici! —, volnějším během pod skloněné větve lip, potom nějaké omšelé kašny a kamenné stupně k mechům zarostlým sochám, náhle podvečerní nažloutlý jas, odrážený plochými okny domů v úzké uličce, na jejímž konci šerý dům, před ním svítí už — najednou — noční lampa, a probudil jsem se v zahanbujícím vědomí základního fyzikálního zákona: že co nechce člověk ztratit, musí držet, přímo rukou. Je to neprominutelné.

Jednotlivosti tohoto šťastného nalezení vybavovaly se mi ještě při holení — přitom jsem si nechal otevřené dveře, abych nepřeslechl telefon! — a mé poznání dospělo k druhému paragrafu téhož zákona: nebo si to člověk musí zaknihovat na své jméno, a tím se mi trochu, trochu ulevilo. Vtom zazvonil telefon.

Po rozhovoru se — v úterý 15. dubna 1980 — celý den ještě chvěju. Slyšel jsem zřetelně zoufalé rozpaky, nešťastně ovládané zklamání a neradu přiznávanou lítost nad tím, jak jsem svou držbu a nárok (zatím do dne 11. září 1979) zaknihoval. Nerozuměl jsem dobře, ale ani na naléhání ve středu nedostal jsem už víc odpovědi než vylekaný bolestný úžas, který jsem si vyložil jako otazník, zda to, co jsem a jak jsem napsal, je vůbec výraz prohlašovaného dobrého a příznivého vztahu a citu. — Co potom můžu předpokládat u ostatních, hůře postižených mých postav? Proto nechci čekat, až někdo vysloví výtku, kterou si umím domyslet: že způsobem, jímž do svého Spisu některé osoby zavlékám, překročil jsem jejich stejně spíš vynucený než dobrovolný souhlas s tím, jak jsem je zatáhl už do svého života.

Ve čtvrtek můj Spis procítá k dlouho obávanému vědomí, že jeho zájmy jsou v rozporu se zájmy lidí i věcí, o nichž je. Využívám posledního kousku své lepší povahy a odhodlávám se (dělaje z nouze ctnost! — L. V.) odložit ho, až do rozhodnutí jiných vůlí. Ať živý sen má přednost před papírovým snářem.

Vy ani nevíte, všichni, jak se mi tímto rozhodnutím v pátek 18. dubna 1980 ulevuje od starosti, která mě trápila přes rok.

20 SOBOTA 2. ÚNORA 1980

Vlak byl zas poloprázdný. Ivan si sedl k oknu po směru jízdy, já jsem hodil svou tašku naproti a Karol Sidon se usadil vedle mne. Vystoupil jsem zas a odebral se do haly, kde jsem z odlehlého kouta pozoroval dění. Viděl jsem kráčet Jiřího Grušu a Karola, jak mu z okna našeho vagonu dává znamení. Neměl jsem dojem, že by Jiřího někdo sledoval, a tak prohlédnuv si všechny postávající lidi, vrátil jsem se do kupé. „Kolik máš stránek?“ pozdravil jsem Jiřího. „Jenom devadesát. Ale hromadu mrtvol už,“ odpověděl.

Ivan řekl, že se podívá po nějakém lepším místě, a vydal se na prohlídku vlaku. Najednou Jiří zařval: „To není možné! Kosík přišel!“ — „Naše cesta začíná nepřirozenými úkazy,“ zavrtěl Karol hlavou. Kosík vešel, usmívaje se široce semknutými rty, a pravil: „Nazdar, přátelé!

Dobry, co?“ — „Docela dobry,“ pravil Karol, Kosik si povsil kabat, usadil se v rohu u dveři a pravil: „No řeknete, pánové, je myslitelné, že bychom se byli mohli za těch takzvaně lepších časů vydat jen tak na výlet a v tomhle báječném složení?“ Objal nás obřadným gestem.

Vkročil Ivan a řekl: „Pánové, navrhuju přesunout se o dva vagony dopředu. Je to jedinej vagon, kde teče voda.“ Karol mrzutě pravil: „Je to nutný?“ — „Jsou tam taky čistější okna,“ doložil Ivan. Kosik se zatvářil nelibě, a tu Ivan naléhavě, trošinku podrážděně, řekl: „Budeme dál od jídelního vozu, takže nebude kolem nás pořád courat celý vlak.“ Do konfliktního ticha jsem řekl: „Tak pojďme,“ vzal jsem svou brašnu a sahal i po Kosíkově, „aspoň budeš, Karle, v Brně o dva vagony dřív.“ To naň platilo, protože nerad cestuje. Cpali jsme se uličkami a Jiří za mnou nadával: „Tedy s Klímou zas někam pojedu! Proč jsme nejeli autama? Protože Klíma nechce nějakým blbým saudům pálit benzin!“ — „Protože tohleto je předně můj nápadné,“ křičel Ivan zpředu, „a taky levnější. Zvlášť když ten rychlík tam jede stejně!“ — „Buď zticha,“ napomenul jsem Jiřího, a on hned začal brumlat jen pro sebe, a šel.

Seděli jsme zas, když přišel Saša Kliment. „Dobry den, pánové. Je to skutečně nevšední potěšení vidět vás tak pohromadě.“ Ty máš co mluvit, myslel jsem si, ale nahlas jsem pravil: „S tebou, Sašo, mění se tento rychlík ve vlak radosti Praha–Brno.“ — „Děláš ze mne, Ludvíku, příliš velkou vzácnost, ba možno říci atrakci.“ — „Nenene,“ prudce namítl Ivan, „atrakce je Karel Kosík.“ Kosík se dobrotivě usmíval.

Do odjezdu zbývalo deset minut. Vyšel jsem na peron. Drobnými kroky rychle sem kráčel Jan Vladislav. Usmívaje se jak Buddha v dobrém rozmaru, pravil sám od sebe: „Neboj se, Ludvíčku, to víš, že kdyby za mnou šli, tak bych je sem neved.“ Uvedl jsem ho do našeho kupé, kde pravil: „Přátelé, nechápu, proč jsme nejeli nějakým dřívějším vlakem.“ — „Žádný dřívější nejede,“ řekl jsem. „Já myslím ten loňský, předloňský, Ludvíčku, víš?“ Saša se obrátil na Jiřího: „Kolik máš už stránek?“ — „Devadesát, a nevím, jak dál. Jedna postava, na kterou jsem zapomněl, když upadla před dvěma měsíci do bezvědomí, se najednou probrala a začíná mi do toho kecat.“

... bylo to nevysvětlitelné... (s. 518)

Ozvala se píšťalka, bouchly dveře, hnuli jsme se. Ivan mě požádal o jízdní řád, podal jsem mu ho. „Máš učerněné prsty,“ upozornil jsem ho a on si na ně plival a čistil je kapesníkem a Jiří pravil: „Hlavně, že sedíme v jediném vagoně, kde teče voda!“ Sunuli jsme se kolem velikánské šedivé koule plynojemu v Libni, když se chodbičkou, trochu našikmeně, aby prošel, přiblížil Karel Pecka, a rozhrnuv dveře pravil dopáleně: „No přátelé, kdo měl tohleto na starosti? Dyť já bych málem nepřišel!“ — „Nebyls nikdy doma,“ omlouval jsem se, „a lístek jsem nechtěl nechávat.“ — „Jak ses to tedy dověděl?“ podivil se Kosík. „No jak, jak! Jako všechno: hlásila to Svobodná Evropa!“ Ivan vybuchl: „Ten Milan Schulz je ale vůl!“

Byli jsme pěkně usazeni. Karol sáhl po mé čepici, nasadil si ji, otevřel svou hebrejskou knihu a začal si říkat. To nás rozpačitě ztišilo a Jiří pravil: „Má někdo něco zajímavého ke čtení?“ Jeden z nás vstal, sáhl po své tašce a rozdal z ní obálky s našimi jmény. Otvírali jsme je: v každé bylo několik xeroxovaných výstřížků z rakouských a německých novin a v každých někdo psal o Pavlu Kohoutovi, a to příznivě, krom Jana Beneše a jakéhosi Moravy. „Toto vám posílá Pavel.“ Ivan vrtěl hlavou, Kosík se usmíval téměř hlasitě a Jiří, chechtaje se, pravil: „Ale to je správný, mně se to líbí! Drží roli!“ Taky jsme všichni dostali fotoreprodukcii plakátu oznamujícího premiéru nové Pavlovy hry „Labyrint světa a ráj srdce“. Mávali jsme jimi na sebe, smáli jsme se vesele, a J. G. zvolal: „Mám nápad! Vyvěsme to ve vlaku.“ — „To je, myslím, vynikající pitomý nápad,“ pravil Ivan, otevřel brašnu, vyzval pyžamo, vysypal asi pět kilo klobás, našel cestovní lékárničku, vyndal z ní náplast, nůžky, a šli jsme všichni, krom Kosíka a Karola, od vagonu k vagonu. Jiří chtěl plakáty vylepovat na záchodech, ale na každém už byl černou barvou nápis „Slobodu chartistom!“, bylo to nevysvětlitelné (pohlédl jsem na Ivanovy čistotně uplivané prsty), a Pecka řekl, že nebudeme dělat ze záchoda politicko-výchovnou světnici, tak jsme plakátky vylepili v umývárkách.

Vrátili jsme se a Kosík pravil povážlivě: „Domníváte se, že to bylo rozumné? Nebylo by, přátelé, vhodnější, kdybychom mu napsali? Jestli mu někdo z nás občas napíše?“ Podívali jsme se na sebe

a všichni jsme se zastyděli, krom Pecky. Ten sundal opatrně z regálu těžkou brašnu a vyndal z ní demižonek vína. „Přátelé,“ pravil, „přijijme mu tedy na zdraví. Má to hoch těžký. Řekněte poctivě, kdo z vás by chtěl být na jeho místě.“ Nikdo se nehlásil, každý řekl, že tady je člověk líp chráněný proti emigrantům, kteří své nové svobody musejí hned využít k tomu, aby světu na očích rozprostřeli své staré nenávisti, žárlivosti, závisti a dotčení. Je to hanba, řekli jsme všichni. A připili jsme Pavlovi na zdraví.

Jiří se podivil: „Ty na Moravu jedeš s vínem?“ — „Co je to za hloupou otázku,“ odpověděl Pecka, „jedu na Moravu samozřejmě pro víno, ale nepotáhnu přeci ten demižón prázdněj!“ Znovu nám všem nalil, ale Ivan řekl, že jemu se z vína bez klobás dělá špatně, otevřel brašnu, vyndal lékárníčku, pyžamo a nakonec věnec klobás, hned je začal odtrhávat a rozdávát nám. Jenom Karol Sidon si nevzal, tak jsem mu nabídl kousek štrúdlu, který mi dala na cestu Madla se slovy: „Jedte, chlapci, poveselte se, však už bylo načase, však si to zasloužíte.“ A Kosíkovi se zaleskly brýle a on pravil: „Ludvíku, myslels to vážně, že tam bude hudba?“ — „Já si to nemyslím, já to, Karle, vím. Protože to řekl Trefulka, a to je stoprocentní.“ — „A bude tam, Ludvíku, taky Šimečka a Kusý?“ ptal se Karel dále. „Já tak dlouho toužím setkat se s nimi!“ Pokrčil jsem rameny: „No nevím. Jestli se budou chovat podle plánu, který vypracoval Milan Uhde, tak by mohli dojet. Dokonce by měl přijet i Tatarka.“ — „Dominik, Dominik!“ zvolalo několik hlasů. „Dominika, toho jsem neviděl snad deset let,“ řekl Pavel Kohout. „Tak mu taky připijem,“ pravil Pecka a nalil Pavlovi skleničku. „Proč jste mě na tuhle cestu nepozvali už dřív,“ pravil Pavel, „já se vás přeci tolik nazvával!“

Dojížděli jsme k Havlíčkovu Brodu, vlak meškal deset minut, podle Ivanova výpočtu, když Jan Vladislav opojeně řekl: „A to já jsem netušil, že vy si takto jezdíváte, to jste ale pěkní kamarádi!“ — „No vidíš,“ pravil Ivan, který nikdy nevynechá. „Máte tak pěkně všechno zařízeno,“ pokračoval Jan, „taky nějaká děvčata?“ Kupé ztichlo, my s Ivanem jsme na sebe pohlédli a zvolali současně: „Ta studentka! No jasně!“ Pecka se rozhněval: „Tak prrr, abychom si to ujasnili.“

Mně bylo řečeno, že tohleto je pánská jízda.“ — „Je, je!“ volal Ivan a z pusu mu až chleba s klobásou padal, jak spěchal s vysvětlením: „Ale Šimečka tam pokaždé přitáhne krásnou studentku a my s Ludvíkem ji nikdy nechceme.“ Vladislav se tomu podivil, Pecka pravil, že studentka se zas vyhodí, pan Václav namítl, že v té věci bychom se neměli ukvapovat, nechejme to až podle situace na místě, a Jiří zvolal: „Triola je nejlepší!“ Kabeš se mu poškleboval, mluvě ovšem nikoli k němu, nýbrž ke mně: „Slyšíš ho? Obrácená triola, to je sešup, to je sešup!“ Pavel řekl: „Souhlasím s přítelem Peckou, abychom si to nekazili ženskýma, nehledě na to, Ludvíku, že další ženskou postavu už by neunesla ani tak pevně stavěná kniha, jako je ta tvá.“ A nikdo nevěděl, o čem je řeč, jenom Pavel a já. 5 10

Za oknem vlaku temná pole byla lehce tónována mrazem a rybníky matně odrážely šedý klid nebe, když jsme jeli do Brna. Vyšel jsem na chodbičku, po chvíli Karol za mnou. Dívali jsme se ven a já jsem si vzpomněl na pranostiku, že na Hromnice musí skřivánek vrznout, i kdyby měl zmrznout. 15

(Praha 23. dubna 1980)

KOMENTÁŘ

VACULÍKŮV ZÁCHRANNÝ ČIN

*Nedošel jsem k rozhodnutí, co nás bude naše vítězství stát.
Ale vítězství to být mělo, protože česká literatura podle mého názoru
už potřebuje příběh s vítězným koncem, jestliže má přežít.*

(Ludvík Vaculík: *Český snář*)

Deníkové zápisy *Českého snáře* zachycují skutečné lidi v nesvobodné době. Román komponovaný z denních záznamů však dějinné danosti přesahuje živým vyprávěním. V tkanivu příběhů o tom, jak lidé historický nečas prožívají a nesou, postupně sílí jedno vlákno. Sledujeme v něm, jak dílo pozvolna vzniká a jak autor tápavě hledá smysl toho, co píše.

Do literárních dějin se *Český snář* zapsal také svou cestou ke čtenářům. Ludvík Vaculík jej vydal v nouzových podmínkách samizdatu v roce 1981. Ještě předtím však dal text nebo jeho části číst lidem, o kterých psal nebo o jejichž názor stál, a požádal je o písemnou odezvu. Tuto „náhradní literární diskusi“, jak to sám nazval (Vaculík 1981: 2), rovněž rozšířil ve strojopisu.¹ Od té doby *Český snář* inspiroval mnoho jiných uměleckých projevů, proměnil dílo svého autora i podobu české literatury.

1 Více viz text „K historii *Českého snáře*“ v doprovodném svazku *Komentáře a hlasy k Českému snáři*, s. 579–645.

Podstatu sporu nad touto knihou vystihuje údajná replika tehdejší literárněkritické autority Václava Černého na názor, že jde o „bombu ve světové literatuře“: „Ano, bomba to je, ale bomba hozená mezi přátele“ (Šimsa 1981: 114).² O otřesu svědčí také odezva prvních vybraných čtenářů v samizdatovém souboru *Hlasy nad rukopisem „Českého snáře“* (1981). Někteří hovořili o četbě jako o silném, až fyzickém prožitku, o tom, jak zpočátku knihu těžko snášeli a teprve postupně ji přijímali jako lék nebo očistu. Jiní z tehdejších aktérů ji dodnes vnímají jako zradu a zneužití důvěry přátel i společenství v situaci, v níž se nemohli hájit ani dovolat zastání.³

Protichůdná mínění a úvahy o *Českém snáři*⁴ však nejednou odpovídají na otázku, které si pokládají už postavy knihy a její vypravěč. „Hlavní, co diskuse kolem Vaculíkova *Českého snáře* ukazuje, je především prostý fakt, jak špatně umíme číst. Kdybychom četli lépe, pozorněji, s větším pochopením, našli bychom totiž už v samém textu *Českého snáře* výslovné odpovědi na většinu otázek nebo výtek, které se ozvaly,“ poznamenal v roce 1997 jeden z aktérů *Snáře* Jan Vladislav (2012: 888). Pokud rozumět textu znamená porozumět otázce, na niž odpovídá (Gadamer 2010: 320), na které otázky odpovídá *Český snář*? Které události k jeho vzniku vedly? A o co se při četbě můžeme opřít?

I/ CO PŘEDCHÁZELO

Střety s mocí (1967–1977)

Na konci šedesátých let byl Ludvík Vaculík obecně znám zejména jako autor tří textů — románu *Sekyra* (1966), projevu na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů (28. června 1967) a manifestu „Dva tisíce slov, které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem“, publikovaného následujícího roku (27. června 1968) současně v *Literárních listech*, *Práci*, *Mladé frontě* a *Zemědělských novinách*.

O deset let později, dva týdny po prohlášení Charty 77, režimní propaganda Vaculíka „veřejně vystavila“ (Vaculík 1990: 94) jako spolutvůrce dvou

2 Viz též Eva Kantůrková (1981: 192): „Říká-li Ti někdo, žeš napsal ‚literární bombu‘, nevěř tomu; ta bomba *není literární!*“

3 Viz například kapitolu „Snář“ v knize Dani Horákové *O Pavlovi* (Horáková 2020: 239–255).

4 Bohatý ohlas, přehled vydání i překladů *Českého snáře* zaznamenává doprovodný svazek, s. 655–684.

fotografií: na jedné byl zachycen on sám a na druhé Zdena Ertelová (s níž byl od konce šedesátých let v milostném vztahu a od roku 1972 spolu vytvářeli samizdatovou Edici Petlice), jak leží nazi na hrobech hřbitova ve Strážišti u Drahozubce na Litoměřicku. Vaculík v próze *Stará postel* k tomuto fotografickému aranžmá poznamenal: „Takto se na hrobě svlékat, tomu už říkám dívat se daleko dopředu“ (Vaculík 2008a: 299). Státní bezpečnost fotografie zabavila při domovní prohlídce již v roce 1975 a 21. ledna 1977 je dala zveřejnit v příloze *Svobodného slova Ahoj na sobotu*, aby zpochybnila Vaculíkův kredit a zejména čerstvé prohlášení Charty 77: „Morální zvrácenost, exhibicionismus, perverze, to jsou ty ‚hodnoty‘, jejichž vášnivým vyznavačem se L. V. stal. A to jsou jediné ‚zbraně, které mu zbyly,“ napsal anonymní autor doprovodného článku k fotografiím a přidal i smyšlenou zpravodajskou legendu o tom, že „sérii pornografických obrázků“ dal do oběhu sám Vaculík, „prý na podporu ‚boje za lidská práva‘“.

Krátce předtím Zdena Ertelová s Ludvíkem Vaculíkem na Silvestra a Nový rok 1976/1977 opisovali podpisové archy Charty 77 na stroji, Ludvík Vaculík prohlášení podepsal a šířil (Kotyk 2013).⁵ Nepodepsaný článek v příloze *Ahoj na sobotu* však kromě Charty připomněl i „kontrarevoluční pamflet“ „Dva tisíce slov“. Pro režim byl tedy Vaculík nebezpečný nejen jako chartista či organizátor samizdatu, ale také jako autor textů z konce šedesátých let, které žily v kolektivní paměti a vystihovaly přítomnost: „Je třeba vidět, že za dvacet let nebyla u nás vyřešena žádná lidská otázka,“ konstatoval Vaculík v projevu v roce 1967 (Vaculík 2008a: 50) a upozornil na „vnitřní zákon moci“, která si lidi „upravuje“. Vyjmenoval také praktiky, které měl on i jeho blízcí každodenně zakoušet v následujícím dvacetiletí: „Úprava lidí zná v podstatě několik starých prostředků. Tělesná i duševní pokušení, pohrůžka utrpením, uvádění do kompromitujících situací, používání udavačů, uvrhování člověka do neoprávněných podezření, jimž se brání demonstrací své loajality, uvrhávání člověka do rukou špatných lidí a pokrytecké zachraňování jej odtamtud. Zasévání všeobecné nedůvěry“ (tamtéž: 41).

5 Také Zdena Ertelová při jednom z výslechů nebo v pozdějším rozhovoru s Petrem Kotykem řekla, že Chartu podepsala. Prohlášení „Upozorňuji, že jsem vyloučená ze strany a podepsala jsem Chartu“ se objevuje i v *Českém snáři* (Vaculík 2024: 120). Podpis se však nedochoval. Podle jejího syna Ivana Ertelty, svědka tehdejších událostí, Ludvík Vaculík nesouhlasil s tím, aby Zdena Ertelová podpis prohlášení Charty 77 zveřejnila, protože by tím ohrozila svou písařskou práci pro Edici Petlice.

Tuto kritiku moci přednesl Vaculík jako spisovatel a nespokojený občan sám za sebe; potrestán byl prvním vyloučením z komunistické strany a rozpuštěním redakce *Literárních novin* (kde s Vaculíkem působil Ivan Klíma a A. J. Liehm, rovněž po sjezdu vyloučení), respektive jejím nahrazením úředníky ministerstva kultury a informací. Provolání „Dva tisíce slov“, psané rok nato „z podnětů vědců“,⁶ už autor formuloval jako kolektivní apel a krom desítek veřejně známých osobností se k němu přihlásilo až sto padesát tisíc signatářů (Zídek 2023). I tento text útočil na moc, která přitahuje „vládychtivé sobce, vypočítavé zbabělce a lidi se špatným svědomím“, a zároveň vybízel k hledání účinných a nápaditých forem občanské angažovanosti i neposlušnosti, které se od dříve popsanych „úprav lidství“ i násilí distancují.

Výzvami k nenásilnému odporu se „Dva tisíce slov“ shodují s myšlenkami Mahátmy Gándhího a Vaculík se k této inspiraci později přihlásil (Vaculík O. 2013/4; Zídek 2023 aj.). Jak dokládají jeho rané deníky, četl Gándhího životopis od Romaina Rollanda s velkým nadšením už jako šestnáctiletý učeň (Vaculík 1995: 148 a 588), v únoru 1943 o něm dokonce spolužákům přednášel (tamtéž: 170). Den po Gándhího vraždě na konci ledna 1948 napsal: „Smrt Gándhího se mě týká. [...] Ten člověk prý se nikdy v životě nevztekal a měl svoje nepřátele rád. Tedy něco, co známe pouze jako biblické tvrzení o Kristovi. A až do věrejška takový člověk byl naším současníkem“ (tamtéž: 588–590).

Pravý úkol?

Po 21. srpnu 1968 směl Ludvík Vaculík tiskem pod svým jménem publikovat v Československu už jen krátce, v roce 1969 byl ze strany vyloučen podruhé. Ještě předtím jako přispěvatel *Filmových a televizních novin* reagoval na srpnovou invazi fejetonem „Příhoda z mládí“: „Když jsem žil v internátě, bydlel jsem na světnici s jedním silným a hrubým klukem, který mi nic nechtěl dovolit.“ Spolubydlící mu zakazoval hrát na housle, číst, někdy i spát, bezdůvodně ho bil. „Vyjít s tímto tvorem stalo se pro mne úkolem, který svou naléhavostí často převyšoval to, co jsem k Baťům původně šel dělat“ (Vaculík 2008a: 170). Po marných pokusech protestovat a uniknout každodennímu ponižování časem protivníka obelstil a unavil. „Hodnotím-li dnes tehdejší období,

6 Vaculíka, tehdy redaktora *Literárních listů*, požádali o formulaci prohlášení chemik Otto Wichterle, lékař-nefrolog Jan Brod, lékař-fyziolog Otakar Poupá, básník a lékař-imunolog Miroslav Holub a lékař-genetik Bohumil Sekla (více Zídek 2023).

zjišťuji, že jsem sice hrál o něco méně, než je pro člověka normální, na druhé straně však jsem jaksi vyřešil svou existenci v dané realitě, jež odporovala všem slušným zásadám, o nichž kdy bylo psáno a čteno. A vezmu-li, co mi ta doba dala pro život, vidím, že můj zápas s tím člověkem je nezapomenutelný, kdežto co jsem tehdy hrál, jsem nadobro zapomněl“ (tamtéž: 171).

Příhoda z mládí se nakonec obrací v poselství pro nastávající období „normalizace“: „Chce se nám naříkat, že jakási nepřejná síla zmařila naše šlechtné záměry a že jsme byli odvedeni od svého původního úkolu. A že doba, která nám nastává, je vnučená pauza, kterou nanejvýš můžeme vyplnit nějakou prozatímní činností. Nevím, jestli bychom neměli prozkoumat opačný postoj, který se nám z tohoto osudu nabízí: Zda jsme naopak nebyli ke svému pravému úkolu teprve teď přivedeni a zda doba, kdy ho jediné můžeme vykonat, právě začíná“ (tamtéž).

Petlice

Postavení spisovatele, který nesmí své texty publikovat ve státních médiích, přivedlo Vaculíka na počátku sedmdesátých let k nové roli. „Život si větší sám, bez plánů a předběžných idejí, umí vyrývat potřebné cesty. Co se vyvinulo ve významný kulturní podnik, začalo tím, že Ivan Klíma potřeboval opsat rukopis *Malomocných*, a aby mu to nepřišlo moc draho, nechal si udělat víc kopií a prodal je zájemcům. Těch se hned našlo víc, než nač stačily kopie. A mně právě vrátili ze Spisovatele *Morčata*, napodobil jsem tedy Klímu. Opisy měly formát A4 a byly spojeny zprvu jen kancelářsky. Mohly by z toho však být úhledné, vázané knížky, a mohla by z nich být edice...“, napsal v roce 1987 (Vaculík 1987: 36). První knihou pozdější Edice Petlice se stala koncem roku 1972 jeho *Morčata* v opisu Zdeny Erteltové. Do roku 1990 v Petlici vyšlo přibližně 400 titulů (Loučová 2018: 198).

„Edice Petlice oproti edicím vzniklým v pozdějších letech byla edicí masovou, měla zajistit, aby rukopis co nejrychleji byl rozmnožen, aby často jediný rukopis se neztratil nenávratně při domovních prohlídkách, ale aby ho v kopiích řada kamarádů dostala do ruky,“ vysvětlovala v bilančním rozhovoru z devadesátých let Zdena Erteltová (in Kotyk 2013), která přepsala zhruba sto čtyřicet titulů Petlice (většinu z nich i ve druhém nebo třetím opisu) včetně všech knih Vaculíkových, *Český snář* nevyjímajíc. Prestiž edice podle Vaculíka stvrdila svým zájmem sama Státní bezpečnost. Díky zaslání „povinných výtisků“ historiku Vilému Prečanovi do Německa se šířily texty i do zahraničí a dostávaly se k exilovým a jiným nakladatelům (Vaculík O. 2013/3).

Kolem Edice Petlice se vytvořilo společenství redaktorů, čtenářů a autorů, „činné kamarádství“. Kromě Ivana Klímy na ní spolupracoval spisovatel Jiří Gruša, básníci Petr Kabeš a Jan Vladislav (který řídil vlastní edici Kvart), spisovatel Karol Sidon, kritici Milan Jungmann, Sergej Machonin, publicista Klement Lukeš a další, kteří se většinou stali postavami *Českého snáře*. Opisy knih pořizovalo v utajení několik pisařek. Kromě Zdeny (Erteltové) vystupují ve *Snáři* pod svým jménem pouze Otta Bednářová a Miroslava Rektorisová, patřily k nim však také Alena Břízová, Anna Černá, Miroslava Filipová (provdaná Černá), Sabina Krausová (Adamczykova) či Drahomíra Šinoglová, v roce 1980 za tuto práci odsouzená na rok vězení. V Brně od konce sedmdesátých let pořizoval opisy petličních knih Jiří Müller ve spolupráci se svou ženou Bronislavou (rozenou Koutnou); s nimi jako knihvazač spolupracoval mj. Pavel Roubal, za tuto činnost rovněž trestně stíhaný (viz Loučová 2018: 196–198).

Neviditelnou práci na Edici Petlice i formy jejího potírání *Český snář* přiblížil na postavě Zdeny. Skutečná Zdena Erteltová se počítala k těm, kteří „neměli iluze, nechtěli veřejně vystupovat, ale našli si stůl, stroj, odřízli se od společnosti, utáhli se do koutku v bytě nebo na chalupě, a opisovali“. Vědomě se izolovala od přátel i širší rodiny, pracovala v anonymitě. „Když tohoto všeho se dovedete zříct, Státní bezpečnost to brzy poznala, že je vám jedno, jestli sedíte doma, anebo vás zavřou, protože se dostanete do stavu svobody“ (in Kotyk 2013).

Zdena Erteltovou jako hlavní pisařku Petlice i kvůli důvěrnému vztahu s Vaculíkem Státní bezpečnost soustavně sledovala už od počátku sedmdesátých let, od roku 1976 v rámci samostatné akce nazvané Učitelka. Vlastnila klíč od jejího bytu, který odposlouchávala, a v rámci domovních prohlídek jí zabavovala písemnosti. Major Vladimír Matura vypracoval v březnu 1977 „plán agenturně operativních opatření“: kromě odejmutí invalidního důchodu (uskutečněno v červnu), dalších odposlechnů, vydírání synovým studiem na Právnické fakultě UK či snahy vypudit ji z chalupy v Rochově na Litoměřicku k nim patřilo šíření špatné pověsti a diskreditace zejména mezi chartisty. Instrukce zněla: „V průběhu prováděných opatření vytvářet vhodným operativním způsobem legendu o tom, že Zdenka Erteltová je spolupracovnicí MV [ministerstva vnitra], a toto podpořit předstíranou verbovkou. [...] Ohrozit její další pověst v místě bydliště vhodně připravenou legendou.“⁷

7 Plán agenturně operativních opatření z 3. března 1977 je součástí rozsáhlého spisu v Archivu bezpečnostních složek (Svazky kontrarozvědného rozpracování, Erteltová, Zdena, KR-762331 MV).

Český snář na postavě Zdeny (i Dani Horákové, která s Václavem Havlem vedla Edici Expedice) demonstruje, jak mohou podobné postupy izolovat jednotlivce a rozkládat společenství. Zdena se s rolí opisovačky samizdatu jednoznačně ztotožňuje. Také románový Ludvík na Edici Petlice soustavně pracuje, ale ne bez výhrad. Vlastní „pravý úkol“ tuší jinde — a nejen on. Po smrti Zdeny Ertelové v říjnu 2007 ve fejetonu „Umřela“ Vaculík napsal: „Když jsem za ní tak přišel nebo přijel do Kamenného domu v Rochově, abych si odnesl tašky jejích opisů, pravila někdy: ‚A neseš se už konečně sám k opisu, takzvaný miláčku?‘ Nesl jsem další Komárkovou, Šamalíka... Trpěla myšlenkou, že její postava a osud mi brání psát; ano. Když jsem jí konečně donesl Český snář, byla ráda, vzrušena. Vnímám jsem potom na dálku, jak je nešťastná, když ho opisuje“ (Vaculík 2008c: 265).⁸

Psaní a rozpor

Mezi samizdatovým vydáním *Morčat*, která díky mnoha překladům poskytla svému autorovi finanční nezávislost, a *Českým snářem* uplynulo devět let. Ještě před *Morčaty* Vaculík odložil rukopis *Nepaměti*, který „šťastně našel až po převratu“ (vydáno 1998), a roze-psal původně reportážní *Cestu na Praděd*, kterou dokončil až po pětatřiceti letech (2001); vztah se Zdenou Ertelovou ztvárnil v textu *Stará postel* (aby „něco svého vyřizoval“), aniž mohl pomyslet na zveřejnění,⁹ a připravoval první knihu ze souboru *Milí spolužáci!* (*Kniha indiánská* vyšla v Petlici roku 1981, *Kniha dělnická* roku 1986, celek včetně *Knihy studentské* až tiskem roku 1995).

„Onehdy mi Madla řekla, že naši kluci za mnou vedou takovéto komentáře: Je to vlastně hanba, mohl by napsat takové věci, a tahá se po Praze s cizími pitomostmi!“ vyjadřuje autor vlastní nespokojenost se stavem věčné roze-psanosti hned z kraje svých zápisů ve *Snáři* (Vaculík 2024: 20). „Léta deptá

8 Z dopisu Zdeny Ertelové z 15. října [1980] vyplývá, že *Snář* četla poprvé v květnu 1980 a že s ní přitom Vaculík po celý týden byl, aby ji podporoval (se slovy „Funguju tu jako kyslíková bomba, abys přežila.“ /Dobřichovice, fond Ludvík Vaculík/). O soukromých reakcích Zdeny Ertelové, Heleny Bukovanské, Marie Vaculíkové a dalších na četbu *Snáře* více viz Kosáková 2023: 90–94.

9 Opakovanými referencemi na tuto „nezveřejnitelnou“ prózu vytvořil Vaculík očekávání skandálu; úryvky z knihy dokončené roku 1998 zařadil po dalších deseti letech do autorského souboru *Tisíce slov*; v roce 2020 vyšla samostatně úvodní, eroticky exponovaná část z roku 1978, nazvaná *Postel*; celý text dosud publikován nebyl.

mě vědomí, že místo práce chodím, nosím, mluvím, lepím, stříhám. Místo psaní čtu cizí smyšlenosti, rediguju, koriguju a jednám za autory, kteří neumějí ani, jestli na konci přímé řeči má být nejprv tečka a pak uvozovky, či naopak. A když píšu, tak ne tlustou knížku, ale jakési komentářky šaškovsky čtverečkové, omlouvaje se před sebou, že vpuštím do dusivé atmosféry kousky nadějnější barvy. A čas a síly mi utíkají“ (tamtéž: 113).

Povinnost psát se ve Vaculíkových textech připomíná jako imperativ, často nepřijemný, současně neodbytný: „v noci přichází mě cosi týrat, občas, a já mívám mučivé nutkání — protože chuť se nedá říct! — roznout, sednout a psát, cokoliv“ (tamtéž: 10). I v jiných textech se objevují variace na téma nechuti k psaní a nedůvěry k literatuře. „Normální člověk nikam nepíše. [...] Psaní je vždycky jaksi projev bezmoci nebo plod pocuchaných nervů, prozrazuje komplexy nebo špatné svědomí. Čím větší literatura, tím větší hysterie, všimněte si,“ prohlašuje například vypravěč *Morčat* (Vaculík 2024: 25). A když byl Vaculík v zábavném dotazníku u příležitosti svých padesátin tázán, co je jeho oblíbená činnost, odpověděl: „Nepsaní“ (viz samizdat *Ludvíkovy noviny*, 1976). Za jedinou dobu v životě, kdy psal „rád, lehce a věděl dopředu co“, označil v předmluvě z roku 1980 v *Milých spolužácích* své chlapecké deníky z dob *Knihy indiánské* (Vaculík 1995: 13).

Svár „nechci, ale musím“ se připomíná i v *Českém snáři*. V psaní nakonec autorovi nemohou zabránit ani vnější okolnosti (práce pro Petlici, režim). Hlavní rozpor, který ho nutí psát i nepsat nebo již napsané odkládat, je vnitřní: „Zájem mého spisu rozchází se se zájmem lidí, o nichž je!“ (Vaculík 2024: 454). Vaculík je ve stálém sporu se sebou: píše ostře, bezohledně a konfliktně, do hlavního záběru přitom staví vedle sebe i své nejbližší (ženy i muže), současně se však hlásí k odpovědnosti za ně, odmítá nepřátelství a „touží po usmíření“ (tamtéž: 96).

Hlavní impuls k tomu, aby psát přece jen začal, dostal od románového Jiřího Koláře: „Když nemůžeš psát, tak piš, člověče, o tom, proč nemůžeš psát! Zapisuj, co vidíš, slyšíš a co ti napadá. Vypracoval sis na to už svůj styl ve fejetonech, který jsou přeci báječný!“ Když prý to budu dělat rok, budu mít knížku. Dokonce možná stvořím nějaký ‚nový román‘, protože co je dnes román a kde je?“ (tamtéž: 483).

Charta a život v pravdě

Vaculík začal psát *Český snář* dva roky po podpisu prohlášení Charty 77, jež žádalo od politických představitelů dodržování ústavnosti a mezinárodních

úmluv v oblasti lidských práv. Signatáři Charty byli soustavně zastrašováni, vyháněni ze země nebo vězněni. Jeden z první trojice mluvčích Charty filozof Jan Patočka na následky dlouhých výslechů v březnu 1977 zemřel. „Mínil jsem jít na pohřeb, ale dostal jsem na stejnou dobu předvolání na jistý úřad,“ líčí praxi StB Vaculík ve fejetonu „Pohřeb mluvčího“ (17. března 1977; viz Vaculík 2015a: 8).

„Solidaritě otřesených“, o níž Jan Patočka psal v *Kacířských esejích o filozofii dějin* (1975), poznal Vaculík sám na sobě už 25. ledna 1977, kdy mu Ivan Dejmal, Anna Šabatová, Petr Uhl, Jitka Bidlasová, Jiří Pallas a Vavřinec Korčíš v reakci na aféru se zveřejněnými fotografiemi napsali: „Milý Ludvíku Vaculíku, nebuďte z toho Ahoje skleslý! Je už dlouho veřejným tajemstvím, že Vám ty fotky ukradli a pak Vás víc než rok a půl sprostě vydírali. Nebyli jsme vychováni ani ve švýcarském penzionátu, ani v klášteře, a tak nás sama existence fotografií nikterak nepohoršuje. Pohoršuje nás ovšem podlý útok na Vaši osobu, který chápeme jako útok na Chartu 77, jejími signatáři jsme. Naši nepřátelé by byli velmi spokojeni, kdyby se jim podařilo aspoň částečně nás rozdělit, kdybyste se stáhl do ústraní. To nesmíme připustit. Proto Vás prosíme, abyste se dále angažoval za společnou myšlenku Charty 77 bez ohledu na tento podlý útok. Souhlasíme s předběžnou dohodou a považujeme Vás za jednoho z náhradních mluvčích Charty 77 pro případ, že by dosavadní mluvčí nemohli vykonávat svou práci.“¹⁰

Vaculík se k Chartě hlásil, ale funkci mluvčího opakovaně odmítl. Vysvětloval to zejména tím, že by „mluvčováním“ ohrozil cizí práce a texty pro Petlici, za jejichž zachování a včasné opsání odpovídal (Vaculík O. 2013/3). O nechuti přijmout podobné role píše ve *Snáři*: „Ale já se tím, co se právě děje, neřídil nikdy moc, když jsem měl zrovna svou jinou práci. Otká, například, si o mně už asi v rozhlase udělala představu jako o jakémsi bojovníkovi, který podle dobře promyšleného plánu a ve spojení či aspoň v souběhu s jinými prosazuje svůj názor a pracovní styl. Až teď se dobírám vysvětlení toho nedorozumění mezi mnou a mnohými: Od doby, kdy jsem trochu dospěl, nic neprosazuju [...]“ (Vaculík 2024: 358).

10 Dobřichovice, fond Ludvík Vaculík. Podobně vyjádřil Vaculíkovi podporu v dopise z 24. ledna 1977 evangelický duchovní a chartista Jan Šimsa: „Píšu Vám jenom krátké ujištění, že na mém vztahu k Vám a ostatním našim přátelům nemohou žádná slova a žádné obrázky nic změnit“ (viz Šimsa-Vaculík 2003: 96).

V dubnu 1978 skupina disidentů ustavila Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS), který dokumentoval a v samizdatu zveřejňoval případy politického pronásledování. Patřila k nim i vystupňovaná šikana vůči Zdeně Erteltové, kterou policie v srpnu na dva týdny nuceně hospitalizovala na uzavřeném venerologickém oddělení.¹¹ Tato událost vyvolala písemný protest 49 žen z okruhu Charty a VONS, adresovaný prezidentu republiky (tamtéž: 119–120). Útok na Erteltovou měl podle ní zasáhnout především Vaculíka a Petlici: „Vaculíka také nechtěli zavřít, a sice proto, že ho dovedli mučit třeba přese mě. Čím hůř se mnou zacházeli nebo s jeho ženou, nebo s jeho dětmi, tím víc ho mučili, protože každý je jinak ustrojený. Každému můžete ubližovat jinak“ (in Kotyk 2013).

V říjnu téhož roku jeden z mluvčích a iniciátorů Charty i zakladatelů VONS Václav Havel věnoval památce Jana Patočky esej *Moc bezmocných*, v němž zachytil genezi a smysl Charty. Formální loajalitu občanů vůči moci v „post-totalitní“ společnosti nazval „životem ve lži“ a proti němu postavil potřebu „života v pravdě“, jehož přirozeným vyústěním mohl být úděl disidenta. Připomněl také formy „druhé kultury“ či „paralelních struktur“, k nimž patřily samizdatové edice a které podle jeho předpokladů mohly postupně obohatit a inspirovat i kulturu „první“, v komunistickém státě „oficiální“. Spíše než k vnější změně pořádků autor vyzýval ke změně „existenciální“ (Havel 1999: 323). V závěru eseje se Havel ptal — podobně jako o deset let dříve Vaculík — na význam přítomné chvíle: „Je totiž vůbec otázka, zda „světlejší budoucnost“ je opravdu a vždy jen záležitostí nějakého vzdáleného „tam“. Co když je to naopak něco, co je už dávno zde [...]?“ (tamtéž: 330).

Statečnost?

Havlův esej rozšířila jako první v roce 1978 Edice Petlice. V téže době napsal Vaculík dva fejetony na blízké téma: jednak „Pokus o jiný žánr“ (datovaný 28. října 1978), v jehož závěru vyzývá pronásledované chartisty, aby hledali vinu vždy nejdříve u sebe, a ne u svých utiskovatelů, a jednak „Poznámky o statečnosti“ (datované k narozeninám spisovatele Karla Pecky 6. prosince 1978), jež provokují k nesouhlasu hned v úvodu: „Přemýšlím někdy, jsem-li už dostatečně vyspělý pro vězení. Mám z něho strach. Každý člověk, když doroste do občanského věku, měl by se s touto otázkou vyrovnat. Buď má

11 Sama Erteltová o tom podala podrobnou písemnou zprávu z 24.–25. srpna 1978 (viz Kotyk 2013).

jednat tak, aby nemusel na vězení pomyslet, nebo si musí uvážit, co mu stojí za takové riziko“¹² (Vaculík 2015a: 44).

K příkladu Karla Pecky, který byl v roce 1949 jako dvacetiletý zatčen kvůli pokusu o emigraci a šíření cyklostylovaného časopisu *Za pravdu* a strávil v uranových dolech deset let, Vaculík poznamenává: „Sesbírat takto rozbitý život a dát mu účel, cenu a úroveň považuju za statečnost, jaká jistě nestála před počátkem jeho vězeňské kariéry“ (tamtéž).

Od takovéto statečnosti odlišuje autor „hrdinský čin“ a od hrdinství „pevnost normálního člověka“, který se přiklání k „poctivé práci v klidu“ a „slušnému jednání“. „Dnes hlavní útok není veden ani tak proti hrdinům, jako proti tomu, co jsme považovali za normu práce, jednání a vztahů. [...] Je to útok na sám pojem normálního života. Já to považuju za nebezpečnější než v padesátých letech, a existuje se nám v tom líp. Za takových okolností má cenu hrdinského skutku každý kousek poctivě udělané práce, každý projev neúplatnosti, každé gesto dobré vůle, vybočení z chladné rutiny nebo krok a pohled bez masky. Zvláště protivník má nás zastihnout připraveny — ne umřít za jakousi všivou svatou věc, ale pochopit jeho dobrou stránku a uchopit ho za ni. Zatímco hrdinské činy lidi lekají a dávají jim možnost pravdivě se vymluvit, že na to nejsou stavěni, setrvat statečně na dobré normě můžou za přijatelné oběti všichni, a vědí to“ (tamtéž: 45–46).

„Poznámky o statečnosti“ vyvolaly mezi signatáři Charty 77 prudkou písemnou odezvu (viz Diskuse o statečnosti 2018),¹³ kterou zachytil i *Český snář*. Vaculíkovy úvahy někteří vítali nebo dál rozvíjeli (například Petr Pithart, Luboš Dobrovský, Daňa Horáková), jiní je vnímali jako znamení únavy a ústup — na prvním místě Václav Havel (tamtéž: 43–45). „Do nálady aktivním chartistům se tehdy opravdu netrefil,“ vzpomínala tehdejší mluvčí Charty Zdena Tominová. V rozčilení z Vaculíkova fejtonu ihned odjela s Otkou Bednářovou na Hrádeček za strážným Václavem Havlem a v noci mu text předaly, aby na něj odpověděl (tamtéž: 301).

12 Proti tomu Ladislav Hejdiánek v jednom z *Dopisů přáteli* píše o pocitu úlevy, když ho v roce 1971 neprávem zavřeli do vazby: „konečně jsem se ocitl v postavení, za které se nemusím stydět“ (Diskuse o statečnosti 2018: 52). Obdobou může být výrok H. D. Thoreaua v esej *Občanská neposlušnost* (1849): „Za vlády, která někoho nespravedlivě vězní, je pravým místem pro spravedlivého muže také vězení“ (Thoreau 1995: 21).

13 Podrobněji viz též komentáře v doprovodném svazku, s. 34–35.

Vaculík neformuloval „Poznámky o statečnosti“ jako přímou odpověď na *Moc bezmocných*, přesto se rozprava o nich dotýkala i Havlova eseje (výslovně v Pithartově stati „Dizi-rizika“ z února 1979; viz Diskuse o statečnosti 2018: 117–131). O deset let později filozof Petr Rezek v textu „Pohled na Václava Havla zdola“ (1989) označil ústřední myšlenku *Moci bezmocných* za útešnou iluzi. „Aby Havel vyčníval, vypracoval myšlenku života v pravdě, a aby svou bezmoc povýšil, dal jí určení moci“ (Rezek 2007: 136). Těm, komu přisoudil „život ve lži“, Havlův esej podle Rezka upřel elementární důstojnost. „Poznámky o statečnosti“ právě o této důstojnosti uvažují.

Polemiku nad fejetonem Vaculík nerozvíjel psaním replik jednotlivcům — ostatně polemiky vždy vyvolával, ale nerad v nich pokračoval. Rozpravu a své stanovisko (Vaculík 2024: 29) však přenesl do úvodních zápisů vlastního románu, v němž mohou protichůdné hlasy zaznít vedle sebe a který umožňuje odpovídat na otázky o statečnosti jinak než vyvracením a dokazováním: například jednáním postav nebo pohledem na sebe a na své blízké den po dni. „Život v pravdě“ a „život ve lži“ nemohou být v románu distribuovány symetricky. Aktéři *Českého snáře* spíše prokazují silnou „ochotu žít v konfliktu“¹⁴ — a autor vůli psát o vlastních rozporech.¹⁵

II/ JAK JE TO DĚLÁNO?

Vymyšlený deník

„Struktura *Českého snáře* je neobyčejně složitá a jemná díky tomu, že je to román psaný jako deník a deník psaný jako román,“ napsala Sylvie Richterová (1986: 106).

„Jak je toto děláno?“ ptá se jeden ze synů, když jim protagonista Ludvík předloží přetržený řetízek „složený z článků střídavě měděných asi... a jakýchsi šedých“ (Vaculík 2024: 253). Uvažují o tom, jak ho opravit, aby se do sousedství nedostaly dva stejné články. O řetízku mluví také pisatel *Snáře*, když zkouší popsat stylem Šikulovy prózy *Vilma* vlastní práci při přepisování

14 Takovou redefinici Havlova pojetí „života v pravdě“ navrhl Petr Rezek v eseji „Život disidentův jako život v pravdě?“ z roku 1987 (Rezek 2007: 79).

15 O Vaculíkově přístupu, založeném na rozdílu od Havlova „více na upřímnosti než na pravdě“, píše v doslovu k anglickému vydání *Českého snáře* Jonathan Bolton. Vaculík podle něj „vlastním chováním nepřímou povzbuzoval lidi, aby zkoumali své (často protichůdné) emoce a přesvědčení a poté si dobře rozmysleli, jak se vyjádřit co možná nejotevřeněji a neúplněji“ (Bolton 2019: 556; překlad D. I.).

a spojování denních zápisů: „Je z toho kouzelný řetízek jistot o nejistotách, rozvedení čarodějné formulky ‚bylo-nebylo‘ [...]“ (tamtéž: 489). Materií faktů a fantazie spojuje, střídá, navazuje souvislosti a přetržená místa později opraví nebo doplní, jinde zase původní vazby přeruší.¹⁶

Vaculíka v té době inspirovala i paralelní práce na *Milých spolužácích*, jejichž první část, *Knihu indiánskou*, sestavoval z vlastních dětských deníků a dopisů. V úvodu z roku 1980 klade počátky svého deníkového psaní do doby, kdy chodil do třetí třídy měšťanské školy a učitel jim zadal psaní deníku jako domácí úkol. Po měsíci povinného psaní pokračoval dalších devět let dobrovolně. Učitel deníky nehodnotil, ale vybízel ho ke čtení některých zápisů před třídou. „Úspěch mě povzbudil tak, že brzo jsem nástroj školy začal měnit v nástroj svůj: když jsem kladl na papír své zážitky z pastvy, prožíval jsem je znovu a víc“ (Vaculík 1995: 13). O tomto deníku hovoří jako o „hře na spisování“. „Snad by se dal brát jako kronika, kdybych však byl měl lepší smysl pro objektivní význam událostí“ (tamtéž). V rozhovoru z konce života se dokonce v nadsázce vyjádřil, že jeho deník měl u spolužáků tím větší úspěch, čím více si vymýšlel. „Většina mých knížek vznikla z rukopisu původního deníkového záznamu, který třeba několik let ležel, než já jsem k tomu přikročil, byl jsem schopen se na to podívat jako na text. Neříkám, že to byla vždy forma deníku, ale vždy to byly zápisy, kterými jsem se opravdu vypořádával s něčím, s čím jsem nemohl“ (Vaculík O. 2013/2).

Z různých výroků a rozhovorů vyplývá, že zápisy ve *Snáři* občas „koloval“ či „pointoval“ fikcí, v každém případě látku denních zápisů ve *Snáři* komponoval „tak, aby měla normální účinek románu. To znamená, aby tam byla dějová linka, nějaká gradace“ (Špirit 1995: 46).¹⁷

Ptáme-li se, jak přitom autor nakládá se životní materií, tj. nakolik záměrně inscenoval zobrazené události, nabízí nám Ludvík Vaculík v pozdním rozhovoru metaforu o rybáři a návnadě: „[...] jako když rybář hodí háček do vody a teď čeká, a když to začne cukat, tak ví, že to začíná. Prostě život sám nabízel situace, a když si jich člověk všiml a řadil je, vznikala kontinuita, vznikal příběh. Šlo o to, tento příběh pořád vykládat jako součast

16 Na proměně Vaculíkových reálných dopisů v některé zápisy *Českého snáře* Hana Kosáková (2024) ukazuje, jak autor úpravami směřoval současně k navazování motivických linek románu i k zvýrazňování tematických přeskoků.

17 Úpravy textu podrobně popisuje stať „K historii *Českého snáře*“ v doprovodném svazku, s. 579–645, a změny mezi verzemi vyznačuje též digitální edice *Českého snáře* (k ní viz „Ediční poznámku“, s. 553–574).

společenského stavu. Já jsem si uvědomoval a během psaní zpřesňoval účel, proč to píšu“ (Vaculík O. 2013/3).

Čas

Zvolený historický čas záznamů v *Českém snáři* je v mnoha aspektech kritický, a to hned od prvního zápisu z 22. ledna 1979: „Poslední rok cítím jako rok přelomu sil, možností, rozumu a času“ (Vaculík 2024: 9). Deník koncentruje přelomové události, jež se dotýkají vypravěče osobně, společenství Charty i světa, který ve Vaculíkově perspektivě sahá až do vesmíru (viz opakované sebeironické vypravěčovy stížnosti na to, že se zpozdílo vydání *Hvězdářské ročenky* a on postrádá aktuální zprávy o nebeských úkazech).

Zapisovatel, který na počátku nemůže spát, postupně vyjevuje sérii svých proher, ztrát a nevídaných životních zlomů. Kvůli práci na Edici Petlice a pro podpis Charty 77 je soustavně sledován on i jeho blízcí. Žije střídavě v odposlouchávaném bytě v Praze nebo v dobřichovickém domě obsazeném třemi nájemnicemi; občas se mu zdává o rodišti v Brumově. Každý měsíc je vyslýchán. Ze tří synů jeden emigroval, dva mladší pracují manuálně, stavějí si po nedělích byt, který jim možná vezmou, tak či tak se brzy odstěhují. Ženu Madlu v zaměstnání v manželské poradně hlídají, vykonává podřadné práce a těší se do důchodu; milenka a nejbližší spolupracovnice Zdena má sedmiletou práci na samizdatech i terorem Státní bezpečnosti podlomené zdraví; jeho nová láska Helena se po podpisu Charty nesmí profesně uplatnit a chystá se vystěhovat do Rakouska. Na denním pořádku jsou vynucené odchody přátel do zahraničí nebo podezření, že ten či onen známý spolupracuje s tajnou policií. S přibýváním zlých zpráv, konfliktů a odchodů se zužuje přátelský okruh a ubývá opor.¹⁸ „Krajním rámcem Českého snáře je obklíčení, bezvýchodnost, bezmoc. Vše, co je uvnitř rámce, je těmito hranicemi určené,“ popsala výchozí situaci Sylvie Richterová (1986: 106).

Jak v těchto hranicích setrvat, a přitom se nad ně povznést? V časovém rámci to protagonistovi *Českého snáře* umožňují sváteční a kulturní události (Velikonoce či Vánoce, koncerty, narozeniny, slavnosti s přáteli) a zejména

18 V rukopisu z října 1984 Vaculík napsal: „Rok 1979 byl jaksi významný a znamenaný: vrchol mé petliční činnosti, krize mých přátelství, Madlin finiš do důchodu, otazníky nad mými syny, houfné odchody chartistů ze země, mé samostatné výzkumy kosmologické, Izabela v Praze, Estefin průlet mým životem, já zdrcený až k chorobě, objevení se Procházkové...“ (Dobřichovice, fond Ludvík Vaculík).

(Vaculík 1966: 40). K písňím se upíná i vyprávěč *Českého snáře*: „Kdyby se mi tak podařilo objevit a popsat, na čem jsou to založeny slovácké písničky, že mají pro všechny situace notu i slovo!“ (Vaculík 2024: 340). Písňím ve vlastní úpravě a podání také autor věnoval jednu ze svých posledních knih *Polepšené písničky* (Vaculík 2006a).

K překvapovacím a zároveň osvobozovacím strategiím Vaculíkovy tvorby patří i moment veřejného obnažení — v ději nebo na fotografiích. V *Sekyře* čteme vyprávění z dětství, jak malý Tonda z domku pod tarandovským zámekem u splavu stavěl hráze a zvyšoval vodu. „Když ji dostatečně zvýšil, zavolal na všechny lidi: ‚Foto Tatra Trenčín!‘ A pohrouživ se celý do vody, vyzvedl nad hladinu jenom holý pŕlený zadek. A všecko bylo ještě lepší“ (Vaculík 1966: 44).

Tělesná nahota a fyzická láska jsou látkou autorových nepublikovaných textů ze sedmdesátých a osmdesátých let (*Stará postel* a *Chléb náš vezdejší*) a podstatným prvkem pozdějších knih *Jak se dělá chlapec* a *Loučení k panně*. *Český snář* však před očima přátel i nepřátel odhaluje především duši, její hnutí, myšlenky, důvěrné rozmluvy a vztahy. Otázka, zda a jak román zveřejnit, se proto stala nejobtížnějším dilematem, jež se odrazilo jak v úvahách vyprávěče, tak v reálné korespondenci Ludvíka Vaculíka s Helenou Bukovanskou, která byla modelem románové Heleny (viz Kosáková 2023).

Přepadení vlaku

V *Morčatech* hovoří vyprávěč s morčetem Ruprechtem, které právě odevzdaně sedí ve vaně, v níž brzo začne stoupat voda: „Víš, co se teď může stát? Ani se nepokusíš vyskočit do výšky padesáti centimetrů? Kdes to vzal, že ve skalách se nepíská, v železné propasti nevolá? Proč včas, všemi silami, neboť je ještě máš, nepodnikneš ty nejbláznivější záchranné práce, které by mohly svou šílenou marností vyvolat boží uznání?“ (Vaculík 2004: 103–104).

Myšlenka „bláznivých záchranných prací“ nebo „záchranného činu“ postupuje veškerým Vaculíkovým psaním a pohání jeho postavy. Celý *Český snář* má být takovým činem — zachraňuje se v něm duše, domov, láska, přátelství, obec i česká literatura.

V závěru knihy posadí autor své spisovatelské přátele, kteří spolu dávno být nemohou, do jednoho vlaku, jako by je zachraňoval před potopou, která už proběhla. K podobným bláznivým činům patří přepadení vlaku dětskou indiánskou partou: „Jednou odpoledne rozkázal jsem členům kmene, aby se připravili a upravili, jelikož přepadneme vlak. V některé tváři uviděl jsem

údiv, v jiné strach, většina však obrázela prostou lidskou radost rudochů. Bylo to před večerem, slunko klonilo se k obzoru, kdy kozy nejlépe a klidně se pasou a není třeba obracet k nim síly ani myšlenky. Byl bych ovšem dal přednost vlaku nákladnímu, ale ten v neděli nejel. Důkladně jsem několikrát vysvětlil, že účinek na cestující má být jenom psychický, je samozřejmě otázka, jakými slovy jsem to opsal, a že po vyřícení našem ze stepních travin proti vlaku na místě a ve chvíli, kdy jede v zářezu a my řvát budeme přímo do oken, musejí všechny vystřelené šípy letět těsně nad vagóny. Říkám nad, ale říkám taky těsně!

Muselo to být nevědění překvapení pro nedělní cestující vyložené v oknech pomalého dobrého vlaku, když se nás asi deset — ale proč neříct, že padesát — zvedlo z prerie a s řevem vrhlo proti vlaku a mrak šípů zasvištěl těsně“ (Vaculík 2024: 194).

Střílet jenom nad vlak se nakonec nepovedlo. Také zveřejnění *Českého snáře* přineslo kromě zamýšlených nebo předvídaných účinků vedlejší efekty, nad nimiž autor neměl kontrolu.³⁷ Další diskusi vyvolal mezi „postavami“ a všem zúčastněným ji zpřístupnil. V souboru *Hlasy nad rukopisem „Českého snáře“* ovšem zaznívají vesměs názory širšího okruhu literátů, disidentů a filozofů, ne hlasy nejbližších, kterým přidělil party hlavních postav. Otázka mezilidského vyrovnání tedy zůstává otevřená a autor je odsouzen k doživotnímu psaní.

D. I.

37 Na základě zvěsti o Daně Horákové jako konfidentce z úst románových postav (mj. Zdeny, postižené týmž nařčením) byla v roce 2002 veřejně zpochybněna její pověst, když aspirovala na funkci zemské ministryně kultury v Hamburku (Horáková 2020: 247–248). Spisy v ABS přítom její spolupráci s tajnou policií nepotvrzují. Tento případ dokládá účinnost dezinformačních metod StB a rovněž varuje před nepozorným čtením románu.

EDIČNÍ POZNÁMKA

Román Ludvíka Vaculíka *Český snář* představuje podle našeho názoru jeden z uměleckých vrcholů autorovy tvorby, patří spolu se *Sekyrou* a *Morčaty* k titulům nejvydávanějším a nejprekládanějším, přesto je však namístě ozřejmit a uvést ve zkratce i další důvody, které nás vedly k výběru právě této Vaculíkovy prózy pro vydání v České knižnici. *Český snář* je setrvale čtenářsky nejživějším Vaculíkovým dílem, což dokládají nejen počty reedic po roce 1989, ale i jeho nové překlady, kritické přijetí i bohatý zájem, který vyvolává u českých i zahraničních literárních historiků. Svým charakterem deníkového románu je toto dílo také mimořádně poutavé coby svého druhu dokument aktivit českého disentu a dobových diskusí. Důvody pro nové vydání tohoto titulu jsou nakonec také edičně-textologické — objev nových pramenů totiž ukázal, že dílo naléhavě vyžaduje kritické vydání, jež by ho zbavilo množství nepřesností (třeba hned doplněním podtitulu, který se vytratil patrně omylem již v exilovém vydání románu z roku 1983).

Prezentovaná edice *Českého snáře* Ludvíka Vaculíka je ve své plné podobě koncipována jako dvousvazková. První kniha, distribuovaná též samostatně, obsahuje kritické vydání Vaculíkova románu, doprovobené základním literárněhistorickým, edičním a vysvětlivkovým aparátem. Druhá kniha, opatřená titulem *Komentáře a hlasy k Českému snáři*, zahrnuje texty a komentářové položky objasňující širší historické, kulturní a textologické souvislosti Vaculíkova románu. Podle povahy zařazených textů je druhý svazek rozčleněn do tří oddílů: první obsahuje vysvětlivky k *Českému snáři* a rejstřík postav a osob v románu zmíněných, druhý tvoří kritické vydání *Hlasů nad rukopisem*

Vaculíkova Českého snáře, doplněné o vysvětlivky a ediční poznámku, v závěrečném oddílu je pak k dispozici přehled vývoje textu nazvaný „K historii *Českého snáře*“, soupis vydání románu, soupis ohlasů a sekundární literatury k *Českému snáři*, následovaný dalšími servisními seznamy včetně jmenného rejstříku, jenž postihuje komentář prvního svazku i celý svazek druhý. Pro zevrubnější informace odkazujeme tedy právě k tomuto druhému svazku naší edice. Doplnkem dvousvazkové knižní edice je digitální edice, která zachycuje difference mezi vybranými prameny *Českého snáře* (přístupové údaje k digitální edici, dostupné ze stránek www.kniznice.cz).

Pro jazykovou výstavbu *Vaculíkova Českého snáře* je charakteristická „příznakovost“ na rovině lexikální (především slova nářeční proveniencie a novotvary) a syntaktické, jeho různotvárnost. Jak si všiml již Luboš Dobrovský v přímém ohlasu na četbu finálního rukopisu: „V podstatě všechny věty [...] románu jsou z hlediska aktuálního členění příznakové, nejenom věty živých promluv v dialogích či v záznamech promluvových monologů, ale i věty referativní, nahrazující v případech absence autora-vypravěče autorskou řeč. Specifické (moravské) použití deiktických zájmen, časté porušování principu takzvané projektivity, tj. řazení větných členů členu řídicímu nepodřízených do slovosledně podřízeného postavení, některé moravismy morfologické i lexikální, rozvíjení výpovědi způsobem, který by pan dr. [František] Daneš nazval trvalým rematizováním, což není nic jiného než neustálé sdělování nových, nečekaných sdělení, ve větách vedlejších ovšem, což je zdánlivě formálně nepatřičné“ (viz Dobrovský 1981: 76–77). Podobně charakterizovala *Vaculíkovu práci s jazykem* později také Světlá Čmejrková: „*Vaculíkovo užívání jazyka je promyšleným narušováním norem [...]. Vaculík ve své tvorbě vlastně vždy promyšleně pracuje se stylovou heterogeností: lexikální, syntaktickou, tematickou, kompoziční... Bez zábran sráží různé stylové registry, a to v rámci celků i jednotlivých promluv“ (Čmejrková 1995: 175). Tento a další rysy *Vaculíkova jazyka* nejdůkladněji, byť na jiném jeho románu, pojmenoval naposledy František Štícha: „[...] Ludvík Vaculík chce mít gramatiku svou vlastní, již si utváří, jak si zamane. Jeho jazyková kreativita se dotýká snad všech rovin a oblastí jazyka: postupuje od formálního tvarosloví přes tvoření slov ke slovosledu a syntaxi větné i nadvětné“ (Štícha 2004: 172).*

V následujících odstavcích stručně charakterizujeme jazykovou podobu *Českého snáře* s ohledem na přístup zvolený při edičním zpracování textu. Pro lexikální rovinu románu je příznačná přítomnost slov obecně moravských či

pocházejících z valašského dialektu, např.: *břuchu, gramblavou, nestřamlají, poséct, rozgábit, roznout, slabučký, sukeň, tata, zalél, zarúbal, zbrchávející* (od *zberchati se*) ad., či z méně frekventovaných oblastí slovní zásoby, srov. např. *boří* (subst.), *kep, písání, pošmatlám, průhybnost, vykvindeoval, vyučenci, záhať, zanotil*. Ve Vaculíkově textu se vyskytují také četné novotvary vzniklé např. posunem ke slovesu: *dárkuje, disidentuje, kosikovatím, krakonošuju, petlicování*, dále podoby vzniklé substantivizací: *loučivost, myslidla, nevýznamna, plytčiny, překleny, štrykáž, vysvětlovanicích*, adjektivizací: *intrikačního*, adverbializací: *dopřejně*, preponováním předponou *ne-*: *nechodění, nemlým, nepila* (subst.), prefixem *od-*: *odretušovat, odsvododňuje*, či předponou *pro-*: *prokrácel, protěšoval*; a další více či méně ústrojně utvořená slova, např.: *bl-byně, dvojnádra, krhlala* (ve významu *řezala*), *monikem* (posunem ženského jména *Monika* ke střednímu rodu), *policajtůře, ponohy* (analogicky od slova *ponožky*), *přebourat* (analogicky ke slovu *přestavět*), *přikolážováno* (analogicky ke slovu *přilepeno*), *sleční, špáru se, těbůžek, vznosnice* ad. K lexikálním zvláštnostem Vaculíkova *Českého snáře* patří nakonec také jevy z oblasti lexikální spojitelnosti, s nímž autor taktéž tvůrčím způsobem pracoval, srov. např.: *sepsal svou nadávku; hotově napsána; zpívat k jaru; zdvořile kouřit; končí v nic; nepřátelství se mnou se nikomu [...] nezdaří; rozhodnout k pohybu; zabylo mi kyselo od svědomí*.

Příznakové je též v některých případech Vaculíkovo moravské připojování zkráceného pomocného slovesa ve tvarech 2. os. sg. minulého času k přičestí: *jak ty dopadls na policajtůře; no a proč teda uklízelas*, nebo postponování příslovci a částic: *ale rozkolísal jsem je už; bádal jsem tedy v noci povinně; nebudu naň reagovat vůbec; to je ale veliká čísllice už; ti nás ale přesně vyhmátli zas; jsou to tři osoby sice jenom; pocítil jsem zas to chvění, nepochopitelně a nepřiměřeně přicházející z jakési onemocnělé části mého těla snad*.

Do oblasti autorových inovací syntaktických náleží dále např. eliptičnost výpovědi (*Ptal jsem se Jiřího, jestli už sepsal svou nadávku na mne, ještě ne.*), případy nedokončené výpovědi (*Madlu má ráda, mě ne, protože.*) a parcelace výpovědi (*dostavila se mi prosím padesátka, asi, nebo co; Ale v noci přichází mě cosi týrat, občas; Ale omyl, pro dnešek*).

Povaha jazykových prostředků *Českého snáře* je utvářena, jak ukazují i některé z předchozích příkladů, také výrazy neformálními, někdy specificky (středo)českými, poukazujícími v kontrastu k autorově moravské češtině k mluvenosti či české provenienci některých prostředků Vaculíkova jazyka, srov. např. na rovině tvarosloví skloňování feminin v plurálu (*milostě*), první

osobu singuláru v hovorové podobě (*nemůžu, ocituju, pamatuju, pracuju, vy-lepšuju, zachraňuju*) či první osobu plurálu (*nebudem, vymalujem*), nespisovné zakončení adjektiv (*nezastavitelnej*) a zájmen (*každěj*). Do stejné skupiny jevů řadíme též slova s protetickým *v-* (*vobě, voptání*) či další hovorové či nespisovné prostředky: *abysme, lidi, račí* (ve významu *raději*), krácení kvantity *uklizečka* a *zmirňuje*. Vzácně autor zachycuje i fonetickou kvalitu individuálního projevu (*Atchény*).

Z jevů, které spadají do oblasti pravopisu, vystupuje místy tendence ke spřáhování slov psaných obvykle zvláště (*kstáru, navoňavo, nevímco, odposledně, prosímtě, prosímvás*), a naopak nespojitě psaní tam, kde je základní psaní dohromady (*na bíledni*), které je snad motivováno zdůrazněním etymologie ustáleného spojení. Vaculík též místy používá předložku *s* ve spojení s genitivem (*s hory, s Kleti, s krku, s muže*). Individuální přístup se projevuje místy i u psaní cizích slov (*andrgraund, džúsu, miniintervjů, piáno, vojažéru*).

Jazykovou podobu *Českého snáře* autor přitom reflektuje i ve vlastní románové naraci, např. na rovině užití lexikálních prostředků (např.: „*Slovo krlhala neexistuje, ale jiné se sem tak nehodí*“; zápis *Českého snáře* z 25. listopadu 1979; Vaculík 2024: 441,24), vyjadřuje se k ní jak z hlediska bohatství slovní zásoby („*Její jazyk je ale nevyvinutý, bez osobního zvuku*“; zápis *Českého snáře* z 1. července 1979; Vaculík 2024: 230,2) či kvality vlastního autorského stylu (např.: „*Celé odpoledne seděl jsem ve strnulosti a údivu jako žák — dobrý slohař, který dostal najednou pětku*“; zápis *Českého snáře* z 20. prosince 1979; Vaculík 2024: 471,21), tak z pohledu bezpečné znalosti pravopisných pravidel (např.: „*rediguju, koriguju a jednám za autory, kteří neumějí ani, jestli na konci přímé řeči má být nejprv tečka a pak uvozovky, či naopak*“; zápis *Českého snáře* z 20. března 1979; Vaculík 2024: 113,9). Ačkoliv tato autorova kritéria rozhodně nejsou uplatněna důsledně, a neznámá to tedy, že se sám autor nedopouštěl chyb a přehlédnutí, přistupujeme k jazykové podobě *Českého snáře* s vědomím, že je výsledkem individuálního záměru a promyšlené detailní práce, která tvůrčím způsobem zasahuje rovinu lexikální, syntaktickou i pravopisnou.

Při ediční přípravě jsme se opírali o průzkum celé historie textu, jak se jí podařilo zrekonstruovat (viz „*K historii Českého snáře*“, in *Komentáře a hlasy k Českému snáři*, s. 579–645); zde uvádíme pouze základní textové prameny:

RUKOPISY

- R1** Nejstarší strojopis je dochován ve dvou prùpisech; první je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze ve fondu Vladimíra Karfíka — ve svazku *Komentáře a hlasy k Českému snáři* tento pramen citujeme též jako R1VK a v soupisu literatury jej uvádíme odkazem (Vaculík 1980a); druhý se v současnosti nachází v pozůstalosti Ludvíka Vaculíka deponované v Dobřichovicích — R1LV, (Vaculík 1980b). Obě kopie jsou shodně paginovány rukou a současně strojem čísly 1 až 589, tvoří je volné strany formátu A4, nejsou opatřeny titulem ani jménem autora a obsahují 225 průběžně datovaných záznamů od 22. ledna 1979 po 26. leden 1980, celkový rozsah textu je přibližně 564 normostran.
- R2** Druhý strojopis se zachoval opět ve dvou prùpisech, první je uložen v LA PNP ve fondu Vladimíra Karfíka — R2VK, (Vaculík 1980c), druhý se nachází v pozůstalosti Ludvíka Vaculíka — R2LV, (Vaculík 1980d). Kopie jsou jednotně paginovány v rozsahu 1 až 538 nesešitých stran formátu A4 vložených do desek, celkový rozsah textu je přibližně 549 normostran. Oba prùpisy shodně zahrnují 241 záznamů počínaje pondělím 22. ledna 1979 a konče zápisem ze soboty 2. února 1980. Časovým záběrem se tak teprve R2 kryje s podobou *Českého snáře* známou veřejnosti.
- R3** Třetí strojopis je k dispozici ve dvou identických opisech, první je uložen v knihovně Libri prohibiti v Praze, druhý v Knihovně PNP — (Vaculík 1980e). Obě kopie mají též rozsah 503 stran, jsou svázané v červených plátěných deskách čtvercového formátu. Shodně s R2 zahrnuje R3 záznamy počínaje pondělím 22. ledna 1979 a konče zápisem ze soboty 2. února 1980.
- R4** Chronologicky následuje čtvrtý a poslední dnes známý rukopis *Českého snáře*, nyní dostupný ve dvou stejnopisech a jedné xerokopii, první je uložen ve fondu knihovny Libri prohibiti, druhý v Knihovně Václava Havla v Praze, xerokopie ve fondu Libri prohibiti — (Vaculík 1980f); rozsah 466 volných strojopisných stran formátu A4. R4 obsahuje záznamy z identického časového období jako R2 a R3, na poslední straně strojopisu je proti starším dokumentům uveden údaj o čase a místě dohotovení: „(Praha 23. dubna 1980)“, který se objevuje i v následujících edicích *Českého snáře*.

KNIŽNÍ VYDÁNÍ

- A1 První knižní edice *Českého snáře* byla publikována samizdatově s titulem *Český snář*. (*sný roku 1979*) ([Praha: Edice Petlice], 1981), rozsah 983 stran formátu A5. V současnosti evidujeme pět opisů prvního vydání v Edici Petlice a následná vydání v dalších letech v této i jiných samizdatových edicích, jež se liší jak vnějšími znaky (formátem, vazbou, přítomností či nepřítomností a skladem fotografické přílohy), tak textem — jejich soustavnější přehled viz výše zmiňovaný Soupis vydání *Českého snáře* Ludvíka Vaculíka in *Komentáře a hlasy k Českému snáři*, s. 648–656.
- A2 *Český snář* (Toronto: Sixty-Eight Publishers, leden 1983), 632 s.
- A3 *Český snář* (Brno: Atlantis, 1990), 456 s.
- A4 *Český snář* (Brno: Atlantis, 1992), 486 s.
- A5 *Český snář* (Brno: Atlantis, 2002), 486 s.

Přítomná edice Vaculíkova románového textu vychází z jeho pátého vydání (A5), tj. z posledního autorem přehlednutého znění textu. Výchozí text edice jsme srovnávali s posledním rukopisným zněním (R4) a se staršími edicemi *Českého snáře* (A1–A4), k dispozici jsme měli též dvojce korektury pátého vydání s vyznačenými autorovými a redaktorskými úpravami textu. Průzkum všech pramenů a jejich kolace vedl k vymezení těch pramenů *Českého snáře*, které jsou z hlediska zvoleného výchozího textu edičně relevantní, a vyznačují tedy přímou vývojovou linii románu vedoucí k textu tzv. poslední ruky (A5). Tuto řadu tvoří R1, R2, R4, A2, A3 a A4, mimo ni stojí R3 a A1, které nesloužily jako podklad následujících znění textu a představují de facto pobočné genetické větve (na finální podobu neměly vliv ani úpravy provedené v časopiseckých ukázkách, ani překlady románu do cizích jazyků). Srovnání těchto pramenů bylo pro nás podkladem pro odlišování diferencí vzniklých nesprávným opisem textu (tiskových chyb) od oprav a redakčních zásahů, přičemž cílem edičního zpracování prezentovaného kritického vydání bylo restituovat text *Českého snáře* v jeho autorem zamýšlené textové podobě, tj. zaprvé eliminovat pochybení vzniklá nezáměrně při pořizování předchozích edic a zadruhé vyloučit mlčky autorizované úpravy, které nelze považovat za nutné korekce chyb výchozího textu.

Jazyková příprava textu pro přítomnou podobu *Českého snáře* se vyrovnávala s úpravami textu vzniklými v předchozích edicích při opisu, korektuře a redakci románu, přičemž ty změny textu, které lze vyhodnotit jako

opodstatněné, se staly východiskem pro ediční zpracování textu v přítomné edici, a naopak ty, které považujeme za chybné či neopodstatněné, nebyly do textu přijaty a v těchto případech se text naší edice vrací k původní autorské podobě.

Vydavatelé *Českého snáře* z roku 1983 (A2) se na bazální rovině vyrovnávali se strojopisnou předlohou R4 a s chybami typickými pro tento typ rukopisu (např. chybějící mezery mezi znaky), nesystematicky místy revidovali text, co se týče chyb ve jménech (*Trienkewitz* → *Trinkewitz*), v pravopise některých slov (*Indiánů* → *indiánů*, *sirění* → *sirěnní*, *zhora* → *shora*) a psaní cizojazyčných výrazů (*intellectuals* → *intellectuals*, *nevertheles* → *nevertheless*, *vine* → *wine*). Častější, byť opět nesystematické byly opravy v interpungování textu: odstraňování pravopisně nadbytečného kladení čárky před spojkou a ve slučovacím poměru a doplňování interpunkce na místech, kde je syntakticky nutná (oddělování vedlejších vět vložených, oddělení rozvitého přechodníku, doplnění čárky za oslovení, v konstrukcích *bud-nebo*, před spojkou *že* atd.). Jako příklad typů zásahů, které neakceptujeme a které jsou detailně zachyceny v následujícím soupisu emendací, zde uvedme úpravu místa, kde byl jako vydavatel Sixty-Eight Publishers původně uveden pouze Josef Škvorecký (*Škvorecký* → *Škvorečtí*), změny směrem ke spisovnějším tvarům sloves (např. *splňuju* → *splňuji*) či zásahy do kvantity (např. *vyhrůžky* → *výhrůžky*).

První tištěné vydání v Československu v brněnském nakladatelství Atlantis z roku 1990 (A3) se opíralo o dnes neznámý, autorem korigovaný exemplář *Českého snáře* z vydání v Sixty-Eight Publishers (1983). Jazyková redakce se zde dotkla psaní některých slov (*tříčtvrti* → *tři čtvrti*, *vbok* → *v bok*), velkých písmen (*Boeingu* → *boeingu*, *Indiánech* → *indiánech*, *penklubu* → *Penklubu*, *Trabantem* → *trabantem*, *velikonoce* → *Velikonoce*) a cizích slov (*fenomen* → *fenomén*, *loyální* → *loajální*), důrazněji se opět vstupovalo do interpunkce u stejných jevů jako v předchozím vydání, systematictěji byla řešena úprava pořadí interpunkce a uvozovek označujících tituly a užití jednoduchých uvozovek.

Poslední vrstva úprav byla přidána ve vydání z roku 2002 (A5), systematicky bylo ošetřeno psaní u jevů formálního charakteru, jako jsou např. psaní mezery po tečce (*J.G.* → *J. G.*, *L.V.* → *L. V.*, *p.P.* → *p. P.*, *6.12.* → *6. 12.*) či psaní pomlčky (*1967-1968* → *1967-1968*), realizovány byly úpravy hranice slov v písmu (*odposledně* → *od posledně*), opravy psaní názvů a vlastních jmen (*Irán* → *Írán*, *Slávie* → *Slavie*), měněno bylo psaní velkých písmen (*bohem* → *Bohem*, *hvězdářskou ročenku* → *Hvězdářskou ročenku*, *vánoci* → *Vánoci*), aktualizováno bylo psaní cizích slov (*aténský* → *athénský*, *exkluzivní* → *exkluzivní*,

folklór → *folklor*, *intenzívně* → *intenzivně*, *kordón* → *kordon*, *kupón* → *kupon*, *miliónu* → *milionu*, *scenérii* → *scenerii*, *štrúdlu* → *štrůdlu*). Na rovině interpunkce byly prováděny nečetné úpravy ve směru předchozích vydání. Souběžně zde byly plošně vypuštěny mezery mezi třemi tečkami a začátkem citovaného úseku (např.: „... *Není-li* → „...*Není-li*); tuto úpravu přitom nepřijímáme a vracíme zpět psaní podle zavedeného úzu.

Základem jazykové přípravy v přítomné edici byl respekt k charakteristickým rysům jazykové podoby *Českého snáře*, jak jsme ji stručně popsali výše. V přítomném vydání jsme se proto omezili na nepočtené zásahy, jejichž cílem bylo pouze vyrovnat vybrané nejednotnosti. Upravujeme tedy psaní velkých písmen (*karlické údolí* → *Karlické údolí*, *U prince* → *U Prince*), na několika místech doplňujeme čárku a sjednocujeme psaní cizích slov (*benzín* → *benzin*). Zásadní podíl v našich vstupech do výchozího textu mají naopak restituce původního autorského textu.

Následující soupis obsahuje opravy porušených míst ve výchozím textu (A5). Jednotlivé emendace jsou identifikovány odkazem na stranu a řádek přítomné edice, následuje znění základního textu A5, za šipkou je pak uveden obnovený text. V závěru záznamu emendace je v kulaté závorce uveden zdroj, o nějž se úprava opírá — nejčastěji jde o prameny R4 až A4, ve sporných případech jsme přihlíželi též k R2; další opravy vycházejí ze srovnání s cizím textem (např. fejetonem, dopisem či básní), který Vaculík v *Českém snáři* cituje (značíme jako CT), a na několika místech (obvykle u způsobu psaní jmen) se správné psaní řídí současným územ, tyto opravy identifikujeme zkratkou *ed*. V záznamu emendací používáme symbol ¶ pro vyznačení hranice odstavce a znak / pro konec verše, resp. // pro konec sloky.

5,2 Český snář → Český snář ¶ (sny roku 1979) (R2, R4, A1); 9,20 rok na → rok (R4, A1, A2); 10,4 Škvoreckých → Škvoreckého (R4, A1); 10,7 jestli to bude → jestli (R4, A1, A2); 10,13 cestu“ do → cestu“ — do (R4, A1, A2); 10,22 cokoli → cokoliv (R4, A1, A2); 10,24 začít psát → začít (R4, A1, A2); 10,30 výhrůžky → vyhrůžky (R4, A1); 10,32 fejeton. → fejeton. — (R4, A1); 11,9 nemohl jsem → nemohl (R4, A1); 11,13 zachechtal → chechtal (R4, A1); 11,28 výhrůžky → vyhrůžky (R4, A1, A2); 11,33 přišla → přišla z práce (R4, A1, A2); 12,3 uklízečku → uklízečku (R4, A1, A2); 12,8 je → je zas (R4, A1, A2); 12,9 uklízečka → uklízečka (R4, A1); 12,12 Uklízečce → Uklízečce (R4, A1); 12,13 uklízečka → uklízečka (R4, A1); 12,18 studuje → studuje, (R4, A1); 12,31 psát →

OBSAH

ČESKÝ SNÁŘ	9
KOMENTÁŘ	523
EDIČNÍ POZNÁMKA	553
PRAMENY A LITERATURA	575
JAZYKOVÉ VYSVĚTLIVKY	580

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
kniznice.cz

svazek 124/I

Řídí redakční rada České knižnice ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček, Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Redakce: Petra Hesová

Ludvík Vaculík

Český snář

Edice a ediční poznámka Michal Kosák, komentář Daniela Iwashita, jazykové vysvětlivky Petr Šámal, Hana Kosáková, Michal Kosák a Daniela Iwashita

Obálka (s použitím fotografie Jiřího Kovandy *Bez názvu*, 1977; Moravská galerie v Brně), vazba a grafická úprava Jana Vahalíková
Výběr fotografie na obálce Stanislava Fedrová
Odpovědná redakce Petra Hesová
Sazba písmem Tabac Robert Šváb
Tisk a knihařské zpracování Finidr, Český Těšín

Vydal Nadační fond Česká knižnice

ÚČLK FF UK, náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a nakladatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2024 jako 2270. publikaci nakladatelství Host

592 stran

V České knižnici vydání první